

ԲՈՎ ԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առողջաբանական. ԽՄԲԱԴԲԱԿԱՆ. — Ֆենեյայի Հակա-
տագիրք. Մ. Մ. — Երկու Ձաներ վե՛ր: Տ. ՀԻՐԱՄ. — Ծրոխն
էն իրօք. Յ. Ս. ԴԻՄԱՒՍԵԱՆ. — Հոռետեսի Էջեր. Աւսար-
տի. Ա. ՆԱԻԱՐԵԱՆ. — Երեկոյ. ՌՈԶՄԵՐԻ. — Պատասխան
Ծալեան Պատմութեան Քննադատականին առթիւ. Մ. ՄԱԼ-
ԵԱՆ. — Տրտունջս. Լ. Բ. — Ասույիսներ. Քառորդ Գար Ետ.
քը. ՄԱՐԱ. — յ Աննիքական Գեղեր Ամ Հոգեկան Պարման-
ներ. ՆԱԶԱՐԷԹ. Հ. ՆԵՐՍԵՍԵԱՆ. — Ամենապատիւ Տ. Մեքի-
սեղէկ Սրբազան Այտըն. ՊԱՐԷՏ. — Փրիգոր Զանապ. Մարա-
պետը — Քօրուրդն. ԿԱՐԱՊԵՏ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ. — Համբողջական
Նօթեր. Այասուլըզի Բանայիրը ԳՅՆԵԴԻՆ. — Ներսէսեան
Որբանոց. Բացման Տարեդարձի Հանդես. (**). — Արաքաղ Ա:

ԱԶԳ

Կ'խնդրուի մեր Տեղական, Մայրախաղաքի, Գա-
ւառական եւ Արտասահմանի Մեծ. Բաժանորդներէն
որ համին իրենց անկմար մնացած բաժնեգրներն
դրկել Խմբագրութեան:

Հրատարակուած է

ՍԱՄՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

ԹԻՒ Յ ԳՐԱՑՈՒՅԱԿՆ

Փախախողաց ճրի կ'դրկուի երբ որոշակի խն-
ջներն իրենց հնարէն:

Մօտերս յոյս կ'ստանի

ԵՐԲՈՐԳ

ԲՆԹԵՐՏԱՐԱՆ

Պատկերագրող

Մ. ՄԱՍՈՒՐԵԱՆԻ

ԴՐ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԴՆՆ 5 Դրոշ

ԹԻԻ ԶԱ

1 ՅՈՒՆԻՍ 1900

ԱՌՈՂՋԱԲԱՆԱԿԱՆ

Բ.

ՏԻՏՈՒԹԵՆ ԵՆՈՒ թշուառութենէ զատ՝ կոյ նաև ուրիշ զօրաւոր պատճառ մ'որ առողջպահիկ կանոններու ծառայման խոչընդոտն կրնայ լինիլ, և այս է՝ ժողովրդեան տղէտ գաստակարդին մէջ տիրող նախապաշարութիւն՝ ինչպէս կենդանին իր բնազդումներուն՝ նոյնպէս մարդս իր բնութեան մէջ կ'գտնէ իր առողջական պահպանութեան նպաստող դարմաններն և թէ անոգումս են ամեն առողջպահիկ զդուշութիւն ու զխտութիւն։ Այս անհիմն կարծիքը յատկապէս մեր գաւառացի մերայնոց մէջ տարածուած է, որ ամեն բոյժ ու դարման բաղդին կամ կարգ մ'աւելորդապաշտական արարողութեանց զօրութեան կ'թողուն, սովորաբար անփոյթ գանուելով ողջպահիկ տարրական միջոցներ ի դրժ զնեւր։ Այդ ճակատագրային հետքեայ նախա-

այաչարումը, սակայն, գլխովին հակառակ է բանականութեան, փորձառութեան ու պատմութեան մեղ ընծայած դասերուն, և բաւական է մի քանի շօշափելի օրինակներով այս ճշմարտութիւնը հաստատել:

Իրաւ է որ, ինչպէս կ'ըսէ մեր առողջաբան հեղինակը, ընդհանրապէս կենդանի էտի մը, նոյնպէս մարդս ի բնէ ունի իր պահպանութեան ձեռնառու միջոցներ, սակայն այս մասին մարդու ու կենդանւոյ մէջ հիմնական տարբերութիւններ կ'գտնուին: Մարդ ունի բնական պիտոյքներ, նօթութիւն, ծարաւ, քաւն եւ զոր կ'պարտաւորի դոհացնել, բայց եթէ այդ պիտոյքը կենդանւոյն համար միշտ որոշ ու ստոյգ նկարագիր մ'ունին, և բնապէս դոհացում կ'ընդունին, մի և նոյն պիտոյքն մարդու համար ոչ միայն տարբեր ձեւեր կ'ստանան և մութ, անորոշ կ'մնան ցորչափ խելքով չոնօրինութիւն, այլ և անոնց բնական դոհացումն երբեմն վտանգաւոր հետեանք կրնայ ունենալ, եթէ փորձառութեան կանոններու համեմատ չկատարուի:

Արդարեւ՝ շատ բնական կ'երևի որ մարդու աէ երբ անօթի է, խմէ երբ ծաշաւի, հանգչի երբ յոգնած է, սակայն ստոյգ է նաև որ լիառատ ճաշ մ'երկար պահեցողութենէ ետք, պաղ կամ սառ ըմպելի մը արագ ընթաց արշաւէ մ'ետք, հանգիստ ու քունը խօնաւ կամ յրտադին հոգի վրայ կրնան հիւանդութեան և մինչև իսկ մահուան պատճառ լինիլ:

Անվերպելի առաջնորդ մը չէ ուրեմն մարդու բնադդը զոր պարտ է միշտ կանոնաւորել և ուղղել, և մարդկային դիտողութեան ու քննութեան արժանի մի շատ ներքին յուզմունք ու շարժմունք, քաջաւտղ ու յաւադար վիճակի մէջ, անտես ու անգարման պիտի մնային առանց իմացական օժանդակութեան, Արդէն յայտնի է թէ՛ մարդուս ֆիզիքական զարգացումն ընդհանրապէս յարաբերութիւն ունի իր իմացական զարգացման հետ, և եթէ ուղեղին թերի աճման կամ այդ դորժարանին հասած վտանգի մը բերմամբ, մտային կարողութիւնը ծանրապէս վնասուի, մարդ էակն, մանաւկ

կամ ծերունի, իսկոյն ցոյց կ'տայ Ֆիզիքական ստորնութեան ամեն նշանները:

Եւ իրաւի՝ ամեն մարդկային դարձ կանոնաւոր ու ներդաշնակ ուղղութիւն ժ'առնելու համար պէտք է որ նախ խորհուրի, որոշուի, անօրինաւի, և մարմնային ներքին շարժումնք նոյնպէս բնազդական մշմունք այնքան աւելի յատուկ կ'գրոշմունին մտքին մէջ որքան իմացական ոյժը զարգացած և վերլուծութեան բովէն ամեն զգայնական այլալուծիւն անցած է: Հետեւապէս՝ անպատեհ է բնազդի կամ երկնային ու վշուկային ներդործութեանց վերադարձ, ինչպէս մի շատ ազէտ դեղձուկներ կ'վերադրեն, ինչ որ իրօք մտային հարցասիրութեան ու յառաջգիմութեան արդիւնք է:

Կենդանին ներքին զարմանալի մղումով մը միայն կը կատարէ ինչ որ պիտանի ու անհրաժեշտ է իր պահպանութեան համար, բայց միշտ մի և նոյն յոռի շրջանին մէջ կ'դառնայ՝ անմահ մարդուն՝ որու միտքը միշտ շարժման մէջ է և միշտ իր գոյութեան պայմանները հետազօտելու, այլափոխելու և բարւոքելու կ'ձգտի, թէ և ստէպ, պէտք է մեզ խոստովանիլ, չէ թէ բնազդային մարտնչութիւն, այլ յանուն գիտութեան անշահ ու անարժան շաւիղներու մէջ կ'դեղ երի ի վնաս Ֆիզիքական ու բարոյական քաջառօղջութեան:

Եւ միթէ կարելի է պնդել որ բնազդն, որով մեղուն իր փեթակը կ'շինէ, թռչունն իր բոյնը, սարդն իր ուտայնը, բնապէս պիտի սորվեցնէ մարդուն միմուրտի կազմութիւնը, շնչելի օդին տարրները, բնակարանի առօղջպահիկ, և աննպատակեան ողջասուն պայժանները, միթէ՞ բնազդը պիտի դուշակել տայ մեզ եղանակներու փոփոխութիւնն, այլեայլ բնական երևոյթներու մարդկային կենաց վրայ ըրած տպաւորութիւնները և զգուշութեան միջոցները — ո՛չ երբէք: Թերեւս առարկութիւն ամեն ժողովուրդ՝ իր գանուած տեղւոյն ու կլիմային յարմար առօղջապահութեան կանոններու կ'հետեի: Աստիճան մը հիմնաւոր կրնայ լինիլ այդ առարկութիւնը, բայց կան առօղջապահիկ ընդհանուր կանոններ որ ամեն

մարդկային էակի կենցաղին կրնան պատկանիլ ու վա-
րել, երկրագունտիս ո՛ր լայնութեան ու երկայնութեան
աստիճանին վրայ որ դանուի, և ամեն ժողովուրդ փոր-
ձով ու աւանդութեամբ իրեն յատուկ կենսապահիկ
կանոններն գտած է իր գրտելու ու գտակաւ կարողու-
թեան չափովը:

Ի վերջէ՝ առողջաբանութիւնն՝ որ փորձառական ու
գործնական գիտութիւն մ'է, նպատակ ունի մեր գոյու-
թեան պայմաններու վրայ մեղ լուսաւորել և այդ գի-
տութեան ուսումն ոչ միայն հարկ մ'է, այլ և պարտա-
ւորութիւն մը մարդուն համար:

Հետեապէս՝ ամեն մարդ, հարկաւ և հայ մարդը,
պատասխանատու է իր առողջական ու կենաց վիճակին,
իր անձին ու անբաժ ընկերութեան հանդէպ, նոյնպէս
պատասխանատու է աստիճան մ'այն էակներուն առող-
ջութեան ու կենաց համար որոց զեկաւարն ու պաշա-
պանը կ'գտնուի:

(24)

ՅԵՆԵԼԱՅԻ ԺԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

ՄԱՀԱՄԵՐԶ ՀԻՒՍՆԻ

Դրոշմ՝ « ԳԵՄՄԱ »

(Շար)

ՄԱՅՍ Վիճակէն յարակից ուրիշ նշանակելի կէտն այն էր
որ՝ Ֆէնէչա կերպ մ'ունէր Յակինթի խորհուրդին զիմելու Նէստօր
էր պաշտօնավոր հետ հաղորդակցութիւն ունեցող զուար շատ անգամ
բանալ և խնդրել իրմէ որ այս կամ այն գործի մասին իր կարծիքը
յայտնէ: Միմէ կարելի չէր այլ ևս Ռօնիի շտապ այն ուժաւ գեղը՝
որմէ կը զգուէր, և անոր քիչ մը խառնված վառեակ կերցնել: Մի-
մէ Պ. Յակինթի անհաճոյ պիտի թուէր եթէ Ռօնիի նստարանը

մինչև պատշգամբին վրայ բնակ . . . և, էհ, արդեօք օրիսի հաճե՞ր հազի համար զրկուած նոր զեղաշրէն կաթիլ մը ճաշակել, վաւրն զի վերջին անգամ տրուած ջրէն բոլորովին տարրեր զոյն մը աւելը, և նայել թէ զեղնագործը սխալմունք մ'ըբա՞ծ չլինի: Եւ բոլոր այս հարցումներուն Յակինթ, իբր ամառանական հեղինակութեամբ մը պատասխանելու բերկրութիւնը կ'փայլէր: Ասանց վարունելու Յակինթ կ'ապսպրէր խորոված վառեակ սալ հլուանդին փոխանակ զեղի, ինք անձամբ զորեց Ռօնիի նստաւանն զեղի և պատշգամբ, և անմըմանջ կ'ընեց զոյն մը հազի զեղէն, ներքին գոհունակութիւն մ'զգայով որ Յէնէլա իբրեւ իր ստրուկն՝ հոռոմայեցի ամենէ վատ կայսեր մը կերպով, կ'գործածէր զինք (վաւրն զի ամեն բանի մէջ միթէ ներս գերին չէ՞ր): Ներս ժպիտն զեղին զաւն համն կ'ցրուէր, և միւս ժամեր, երբ Ռօնիի մօտ կ'նստէր, կարծես արործելի երազի մը պէն կ'անցնէին: Ամենէ աւելի հրապուրելի կ'գտնէր Յակինթ այն առանին մենաւորութեան ու ազատութեան մթնոլորտուն որու մէջ կ'ապրէին: Յէնէլա կ'սնդէր որ կարող էր նա իր գանձիկը ծխել, և նա աշխարհն ընտանեկան անուշ շրջանակի մը մէջ կարծէր գտնել ինքզինք, որ ներս ներկայութիւնը չզգայով երբեք յանկարծ՝ իբր թէ կաշաղացած Դալմ օրաշրին ետին աչքերը կ'զոցէր և թնթն բուն մէջ բաշեր: Իսկ Յէնէլա լուս կ'մնար կամ կ'սօսէր, ինչ որ խելքին փչէր: Երբեք իր զրբէն տուն մը կ'կարգար բարձր ձայնով — « Սարլըր Ռէզարդա » ի հին աշակերտութեան մը — պանդուկին զրաշարանէն անդով, և կ'հարցնէր Յակինթի թէ կրնար այդ ինչ տունը լուսաբանել: Երբեք Յակինթի ներկայութեան անուշադիր, բոլորովին Ռօնիի հետ կ'զբաղէր: Յակինթ՝ նոյն վայրկեաններուն, կ'ախորժէր զիտել Յէնէլան իր լրագրին և տեէն և ներս գեղեցկութեան մէջ նորանոր հնարք ու հրապուր կը գտնէր: Նա չէր զարմանար որ փոքրիկ տղան իր մայրը կ'պաշտէր, նէ իր խաղակիցն ու ընկերուհին էր, ինչպէս նաեւ հիւանդապաշտ ու պահապան: Ռօնիի պատմած վէպիկներն՝ երբ աղեկն իր թախանցիկ մանր մշտեղութիւն, որ վառուժութեան կ'զոգողար, գնդիկներով խաղալէ ձանձրանար, զմայլելի էին: Միշտ այդ վէպիկներուն մէջ կային կէտեր որ երկուքին ալ ծիծաղը կ'շարժէին և Յակինթի սիրտը կ'բանային: Ատեն ատեն խօսակցութիւնն հանրային կերպարան մը կ'անուար, այսինքն՝ երբ Ռօնի գլխաւոր ատենաբանը կը կանգնէր, և իր թրթռուն տիար ձայնովը կ'պատմէր՝ Նիւ Եօքի աղանդի թաղերուն մէջ իր տեսած զարմանալի ու աշտիկ բաները: Յակինթ կ'յուզուէր արգահատութեամբ զիտելով Յէնէլայի դէմքին վրայ նկարուած անգունութիւնն և կ'ըմտար ներս աշակերտութիւնն

ուրիշ բանի վրայ դարձնելու։ Սակայն չէր կարող արգիլել ողեկին իր մարդ պատմել թէ վերջապէս ինչ կերպով զոհուած ու ազատած էր։ — Չէին թողուր որ սենեկէն դուրս ելնեմ, կըսէր նա արամազին — մենք ամենքս սանդղէն վեր խուցի մը մէջ կ'իջնէր . . . սէ՛հ, վեր, վեր շատ աստիճաններէ վեր . . . Մեքը, այո էր մարդուն անունն, և Պրիտճէդ և ես։ Լոկ սենեակ մ'էր, և այո էր մեր բռնոր տունը՝ միւս մարդիկ ալ միայն սենեակ մ'ունէին տան փոխարէն, և ինձ սոսկալի խշտեակ մը տունն պատկերու համար սենեկին մէկ տնկիւնը, բնաւ խաղալիք մը չունէի խաղալու համար, և ես որքա՛ն կ'առաջանայի օրն ի բուն, և չէր կրնար երեակայել թէ ի՞նչ դարչելի հոտեր կային խուցին մէջ։ Եւ օր մը Պրիտճէդ սփռելով մը զընթաց վարկաւ — երկու սնտիկ միայն կար — և կըտոր կար բրաւ, և ես որքան լացի, չէր կրնար մարէ անցնել . . . լացի, շատ լացի և խնդրեցի Աստուծոյ որ քեզ, մայրիկս ինձ զբրկէ, և այսպէս շատ օրեր խնդրեցի ու աշօթեցի Աստուծոյ։ Բայց չեմ կարծեր որ լսեց ձայնս, վասն զի վերը՝ մեր գլխուն վրայ ուրիշ շատ ու շատ սենեակներ, շատ անաստաղծիկ կային . . . սէ՛հ, շատ սենեակներ մինչև որ տանիքն հասնէր։ Եւ օր մը մէկը դուռը զարկաւ . . . շատ ուժգին զարկ մ'էր . . . և Պրիտճէդ պոռաց. « Ահա սե մարդը եկաւ քեզ տանելու, պահուրատ . . . շուտ պահուրատ կու չարանճի . . . » նա շատ անգամ տալիքս կ'կոչէր զիս . . . և ես այնքան սարսափած մնացի որ շուտով անկողինս մոտայ, և Պրիտճէդ իմ վրաս նստեց սոսկալի հին լաթ մը և լաւ մը կոփեց։ Միք հոն չէր, և ի՞նչ կ'կարծէր։ Երբ դրան մարդիկ ներս մտան ձայն մը լսեցի որ բնաւ սե մարդուն ձայնին չէր նմաներ։ Եւ շատ անգամ լսած էի սե մարդուն խօսիլը, գիտէ՞ք, մայր իմ։ Սկզբիցն շտեմարանապետ մը կար Նիւ Եօրք բնակած տեղս, բայց այդ ձայնը բնաւ անոր ձայնին նման չէր, և ես ալ վերմտիկս տուէին սապէս զիտեցի, և ի՞նչ տեսնեմ, մայրիկ, Պ. Յակիմովն և շատ մ'ոստիկաններ սենեկին մէջ, և ես ճիշ մ'արձակեցի . . . այնպէս չէ՞, Պ. Յակիմով . . . և ծածկոցս մէկրի նստելով շիտակ Պ. Յակիմովի կեցած անգը վաղեցի, և անոր սրունքներուն փաթթութեցայ . . . հա՛ . . . պինտ բռնեցի, և ան ալ վեր՝ վերջոյց զիս ու պագաւ։ Եւ ալ վիզէն սլլուեցայ, և լացի ու հեծեծեցի այնքան որ կարծես թէ սիրտս պիտի խորտակուէր, և, մայրէկ, դու ի՞նչ կ'խորհարէ « Պ. Յակիմով ես կ'արտասուէր, այո՛, տեսայ որ կ'արտասուէր։ » Կարող էր Ռոնի յարել, ինչպէս որ այժմ, դու մայրիկ կ'արտասուես » վասն զի երբ սլաւաբանութեան ամենէ սրտաշարժ մասն հասաւ, Յիւնէրա՛ բոլորովին սրտաբեկ ու մտախափ,

բնագլուխով մ'իր ձեռքը կարկանդակ իր սրբունքն աղոթաբարբառին: Յակինթ իր շրթունքն անոր վրայ զրոշմէլու չվարանեցաւ և այս շարժումն շատ աւելի նշանակական էր քան թէ մարդավարական հնամէկայ ձևերը: Ռօնի, միտ կողմէ, իր յիշած տեսարաններէն յուզուած, իր մօրը վիզով բոլորեց ձեռներն, և ապա գէտը Յակինթի դարձուց որ համբուրէ: « Ամենքս միասին պագնուինք » — ըսաւ աղետէն՝ այդ սրտի զեղման մէջ, և Ֆէնէլա վերստին իր գլուխը մէկուտի դարձուց սրդէս զի Յակինթ իր երեսին վարդերը չտեսնէ:

Պէտք է գիտել որ Ռօնի այս դժբաղդ արկածները պատմելու միջոցին բնաւ հօրն անուէր չյիշեց: Միայն՝ երբ Տաքիկ շողեցաւին մէջ պատահած դէպքը կ'ըստամուէր, Ֆրէնքի գործակցութիւնն յիշատակելու հարկ եղաւ, թէ և Յակինթ փափկութեամբ մը կ'իջանար բարեկամին կատարած գերին տուելի մեծ կարեւորութիւն մը տալ:

Սակայն պէտք է բսել որ Ֆէնէլա անտարբեր չէր իր ամուսնոյն ներկայ վիճակին, և անոր շարժումներուն վրայ կարելի եղած տեղեկութիւնները ստացած էր: Կէրնէլի մի հեռագրէ իմացած էր թէ Ֆրէնք անվտանգ հասած էր կղզին և ստիպուած էր վատ օդերուն պատճառաւ համբայ չենել: Եսօրեայ փոթորիկն հնգօրեայ փոթորիկի փոխուած էր, և՛ ամեն առաւօտ՝ Յակինթ, արձանափայել ծանրութեամբ մը կ'յայտարարէր Ֆէնէլայի թէ ինչ ողբալի բերք կ'ընդունէր մէտջորարանական կայարաններէ, և կ'որոշէր որ ամսնահանութիւն էր Չէնէլէն անցել այս մերկալի օդերը գաղթելէն առաջ: Եւ սրովհետեւ Ռօնի օրէ օր կ'ապարքներ և բլիշկէն հրաման կ'ընդունէր ուսել ինչ որ կ'փափարէր, տիկին Ֆրէնէսի գովելի երկայնամտութեամբ իր ամուսնոյն վերադարձին ողորակեց: Չգիտեմ թէ արդեօք միևնոյն երկայնամտութիւնը ցոյց պիտի տար եթէ իր մօտ չգտնուէր անձ մ'որ մօտենակից լինէր Ռօնիի ապարկիւնումէն իր զրացած ուրախութեան:

Կէրնէլի յապաղման պատճառ եղաւ հսկի Ռօնիի աշտերուն վարդերը կ'ըսեաւ և Յակինթի սրտին ուրախութիւն կ'ըրեր, երբ յանկարծ այլ հօլը գողար առաւ և ցամաքի ու ծովու վրայ կատարեալ հանդարտութիւն տրեց: Ֆէնէլա պատշգամբն զետեղով դիմացի ծառատանին ընտրեալ որ հետն արձաթիւ վահանի մը պէս կ'շողշողար, մտածեց որ հետեւալ իրիկունը թերեւ իր ամուսնոյն հետ պիտի գտար այլ ընտիր: Նոյն պահան Ռօնի կ'վայկէր նորաբայ՝ մ'ամեն արածութիւնները, մայրը կ'նկատէր նոյնպէս իր բարեկամն, այս սկզբան վրայ թէ ինք իրաւունք ունէր ըստ հաճոյս տարիլ, խեղճին փշածն ընել և « բնաւ հապառակութիւն չլրել » ինչպէս կ'ըսէ տարբորը: Եւ Ռօնի՝ պատանեկան կենտառու այժմէն

Ժամէ յամ' կ'աճէր ու կ'զարդանար, և Ֆէնէլա սուպ կ'խօսէր Յակիմի հետ մանկան ապագայ դաստիարակութեան խնդրոյն վրայ: Նէ կ'զիտէր որ օրէնսդէալն մի խօսքն աւելի մեծ ներդրութիւն ունէր քան իր երկաւ խրատներն և սովորած էր՝ ամեն առթիւ, անգիտակցաբար իր որչին տնոր յանձնարարել: Շատ հաւանական է որ, նոյն իրիկուն, երբ երկինքը կ'նայէր, կ'խորհէր թէ արդեօք Ռոնի ինչ պիտի ընէր եթէ գրկուէր Յակիմի ազդու և բարեսէր ազդեցութենէ, և այնքան խորն ընկած էր իր մաւածութեանն որ չընց անգամ Յակիմի մօտեցող բայերն մինչև որ իր բոլր չհասաւ: Այն ատեն իր զէմբը դարձուց, որ լուսնակին շողովն այլապէս պիտի ընէր, և հարցական տկնարկով մը անոր երեսը նայեցաւ: Յակիմ ծանրախոհ կերպարան մ'առած էր, իր դիմադժեքուն վերայ վատ լուրեր գրուած էին: Իր ձեռքն ունէր հեռագիր մը, և Ֆէնէլա, յանկարծական սարսուռ մ'զգալով, հեռագիրը ձեռքէն առաւ առանց բռն մ'արտասանելու: Յակիմի տեսնելով ներս գլեքին սպիտակութիւնն, կարծեց թէ նէ պիտի նուաղի, և կամայով մը ախոտի մը վրայ նստեցուց: Հեռագիրը կարճ էր, ինչպէս ամեն հեռագիրներ սովոր են լինիլ, մինչև իսկ երբ անհուն սրբափութիւն ու վիշտ անոնց մէջ պարուրուին: «Լորա Յրէնտիս Օնգլօ ծանր հիւանդ է, կ'ըսէր, իմաց տուէր տիկին Յրէնտիս անմիջապէս դալու:»

Ե Ր Կ Ո Ւ Զ Ո Ղ Ե Ր

Վ Ի Պ Ա Կ

Ա.

— Տ Ա Կ Ա Խ Ի Ն հօրս ու մօրս նշանաւոր խօսքը չի բացի, Վիվանամ որ . . . — և Արամ ընդհատեց ըսելիքը զոր ուզեց պահել:

— Ինչո՞ւ կը վախնաս, Արամ, — հարցուց Սիրանոյշ անհամբեր:

— Պատճառներ ունիմ, պաշտելիս — պատասխանեց Արամ, մեկնելու պատրաստուելով որովհետեւ օրը տարածամ էր:

— Ի՞նչ է պատճառը, ըսէ ինձ որ հանդստանամ:

— Որովհետեւ . . . — չարունակեց Արամ :

— Վստահութիւն չունի՞ս զրոտ — ու Սիրանյշի զուարթ
զեմքը տխուր արտայայտութիւն մ'առաջաւ :

— Ոչ, հոգիս, ոչ, կ'վայելէ՞ այդպիսի կասկած մը :

— Ուրեմն . . .

— Չեմ ուզեր սիրտդ վշտացնել, ահա՛ պատճառը :

Այս խօսքին վրայ Սիրանյշ մտածկոտ երևոյթ մ'առաւ :

— Ո՛հ կռահեցի — յարեց նէ — գուշակեցի. կ'վախնաս որ
մի գուցէ ծնողքդ չուզեն ինձ նման աղքատ աղջիկ մը՝ Լեւրե իրենց
հաբոն ընդունիլ :

Արամի լուսթիւնը հաստատեց Սիրանյշի բաժը :

— Անհոգ եղիր Սիրանյշ — բստ Արամ՝ զուրչուրանօր —
զուն իմ ես, ինչ որ ալ ըսեն անոնք, ես սիրտի ջանամ համոզելու :

Եւ Արամ մեկնեցաւ իր սիրահագոյն այտերուն վրայ բանի մը
առաջ համբոյրներ գրաշմելէ վերջ :

* * *

Վայելչազեմ՝ երեսուսարդ մ'էր Արամ՝ հազիւ բուն չորս գա-
րուն տեսած՝ համակրելի ու վառվռուն ընաւորութեամբ, խելացի,
ուսեալ ու բարի էր՝ բայց ընչ մը վշտառդ։ Հայրը վաճառական էր
ու բաւական բարձր դիրքի տիրացած բարոյապէս ու նիւթապէս։
Արամ իր հօր օգնականն էր, իր ուշիմութեամբ ու գործունէու-
թեամբ մեծապէս կ'նպաստէր տոնարարական տան առաջդիմութեան։

Երեք տարեկէ աւելի էր որ՝ Սիրանյշի սիրահարուած և խիստ
պէս բողբոջ էր ծնողացը հրամանով ըստ օրինի նշանուիլ։ Սիրա-
նյշ կապուտակ աչերով խարտեալ մազեր ունէր, նոր կարմրիլ
սկսող խնձորի պէս այտեր, բոսորագոյն շրթներ, հասակով ընչ մը
կարճ թէև, բայց պնդան շնորհալի կազմով՝ որ աննշմարելի կ'աւար-
այլ փոքր թերութիւնը։ Ունէր բնտանիքի չէր սրտականեր՝ և բա-
կայն՝ ընտիր բարեմասնութիւններով օժտուած համակրելի օրիորդ մը,
որ անկեղծօրէն կ'սիրէր Արամը։

Արամ Զարգեան բանիմկ տարեկան էր՝ երբ ընտանեկան
երեկոյթի մ'առթիւ՝ քանի մը բոնեաք պարաչելէ ետք՝ համարձակե-
ցաւ իր սիրեալ Սիրանյշի բանալ, որու սիրահարուած էր վեց ամ-
սէ ի վեր, և այդ միջոցին՝ տկարիներու լուս՝ այլ նշանակալից փո-
խանակութեան մէջ միայն՝ յայտնուած ու հասկցուած էր երկուս-
տեք իրենց սրտերուն յարումը, փոխադարձ համակրութիւնը։ Պահ
մը՝ պարստորահին մկկ անկիւնը բաշուեցան անոնք այդ զեշեր՝ մինչ

կ'շարունակուէր վախի ներգաշնակ և անոյշ եղանակ մը նստադուիլ, զոյգ զոյգ պարոզներու երազուն վայրկեաններ շնորհելով:

— Որքան սրտի խօսող է այս վաղը — բառ Արամ յուզուէ մը ծածկել աշխատելով:

— Այո՛, պարսն շատ, պարեղու ալ յարմար — պատասխանեց Սիրանոյշ իր բազցրիկ շեշտով:

— Մանաւանդ մարդ երբ իր սիրածին հետ պարէ:

Զպատասխանեց Սիրանոյշ, վար առաւ իր արտեանները, շիկնեցաւ, թէև այդ շիկնումին մէջ կ'ընկնէր մարտէր զոհունակութեան նշան մը:

— Չեմ ուզեր պատ իսրառ խօսիլ, մեր ակնարկները իրարու յայանած են արդէն իրենց փափաքը, կը թոյլատրէք, օրիորդ, որ ասկէ վերջ Սիրանոյշ կոչեմ ձեզ: — Յուզումն անկարող էր խօսիլ զոյգուն օրիորդը՝ թէև իր լուծները՝ աւելի ճարտասանօրէն կը յայտնէր իր հաւանութիւնը:

Այսպէս, անկէ ի վեր միշտ ժամադրութիւններ կուտային, օրէ օր աւելի սիրելով զիրար:

* *

Արամ իր փափաքը յայանեց ծնողացը. բայց անոնք բռնաբանին հակառակեցան, մանաւանդ մայրը — Տիկին Զարդեան — այնքան բորբոքեցաւ որ մինչև իսկ սկսաւ սուտ և անստորաշահ խօսքեր տարածել Սիրանոյշի նկատմամբ, վերջապէս այնպիսի բռնութիւններ սրմանք՝ կ'յուտար, իր սողուն ականջը հասնելով Սիրանոյշէ պիտի պարկեցնէին: Միօգուտ ջանքերու Արամ միշտ միևնոյն սէրը կ'առնէր ներս համար:

Հայ ընկերական շրջանակներու մէջ այս եղած էր օրուան խօսակցութեանց գլխաւոր նիւթը: Ընդհանրապէս Արամի մեր տարած ձայնած անտեղի խօսքերը կ'իրկնուէին, որովհետև շատ մը մայրերու համար բնորոշի փեսայու մ'էր Պրն. Ա. Զարգեան, բնական պատճառ մը Սիրանոյշի վրայ գէշ խօսակցուն: Թշուա՛ս աղջիկ, ո՞վ պիտի արդատաւոր ներս վիճակին, կարծես թէ ընկած բնատանիքի մը զտակը պտտադարձուած է անպաշտպան մնալ: Եթէ կային իսկ ճշմարտութեան բանի սը թեթեւ ձայներ՝ անոնք ալ արձազանք չէին գտներ:

* *

Իրիկուն մը՝ Արամ իր մտերմին՝ Մխարի հետ՝ սրճարանի մը պաշտէլին մէկ անիկունը բաշտած՝ կ'խօսակցէր:

— Հաւատա՛ Միտար — ըստ Արամ — յուսաւ հատ վիճակի մը մասնաւորաբար համարելի, մայրս անկարելի եղաւ համարել, «Ան բեզ յարմար չէ», «Ան թորախտ ունի» կ'ըսէ և այս տոնակ վհատեցուցիչ խօսքեր, զոր ազգականներս ու ծանօթներս ալ կ'երկնէին, ես՝ այս ամէն վայրահաշութիւնները անգոռնելով իմ Սիրանոյշէ անբաժան կ'մնամ, սիրտս անոր միայն տուած եմ մինչև այսօր՝ և ահա հետ պարտիմ միանալ, բաւ է որ նէ՛ հակառակ շատերու բաւարարանաց՝ ուրիշի չյարի:

— Արամ, դուն խնթ տարփանքով զննովցած՝ ուղղադատութիւնդ կորնցուցած ես, զիտես անշուշտ որ բեզ հարազատ եղբայրի պէս կ'սիրեմ, ուրեմն ուշադրութեամբ մտիկ ըրէ ըսելիքներս. թող որ Սիրանոյշէ լնտանիքին մէջ թարախտ կայ՝ և խնչպէս որ կ'ըսուի՝ հաւանարար նէ ալ ժողանգած է, առիկէ զատ Սիրանոյշ անարժան է քու սիրոյդ, սրտիկհատ ասուցեցի ներա ուրիշ մը սիրելը, բեզ կը խորէ անամօթաբար:

Արամ բարեկամին ներսը նայեցաւ ապշութեամբ:

— Ի՞նչ կ'ըսես — բացազանչեց:

— Մի յազուէր, Արամ, հապա բարկացիր ներա ոտորնու թեան զէմ:

— Կը սիրէ՞ . . . ուրիշը:

— Այո՛, այո՛, Տիրան Նկարեանը:

— Տի . . . րա . . . ն . . . մ'ի է պղ պա . . . րոնը:

— Ճիշդը խօսելով ես ալ մօտէն չեմ ճանչնար զանի, միայն անցնել օր ցոյց տալին ինձ երբ զարանիքը մէջ տեղ հանելու ետեւէ կի:

— Ապացոյց ունի՞ս:

— Ամենորոշ փաստ մը:

— Ո . . . րո՞շ փաստ:

— Այո՛, մի՛ զարմանար:

— Ի՞նչ է այն:

— Նախ՝ պարտիս խոստանալ որ սիրտի աշխատիս պաղարիւն հոսթիւնդ պահել, և եթէ համազում ըսածիս նշմարտութեան, պիտի հրաժարիս ան վատէն, կ'խոստանա՞ս:

Պահ մը լուռ մնաց Արամ, և յետոյ՝ յարեց զողորմուն ձայնով մը:

— Կը . . . խոս . . . տա . . . նամ:

Միտար զրպանէն համակ մը հանեց և Արամի տուտ ըսելով.

— Ահաւասի՛կ ասպացոյցը:

Արամ երեւուն մատներով համակը առաւ ու հետեւալը կարգաւ յազուած ու զոնաւոր:

Սիրելի Սիրանդշտ,

Նամակդ առի, կարդացի, համբուրեցի ու լացի «Էս յաւէտ բուկդ եմ, կ'գրես, Արամ հարգաստ է, անոր խաղմ'ունիմ խաղալիք, որու շնորհիւ մեր երջանկութիւնը կատարեալ պիտի ըլլայ, քեզ կը սիրեմ միայն իմ ամբողջ էութեամբ» անցեալ անգամ ալ ասոնց նման խօսքեր ըսած էիր. ե՞րբ իրականութիւն պիտի դառնն մեր փափաքները. ինչ խաղ որ մտադիր ես ընել, ըրէ՛, Արամի ծնողքը արդէն անընդհատ կ'աշխատին իրենց որդին բաժնել քեզմէ, ուրեմն ժամանակ մի անցներ ու որոշումէ շուտով պորձադրէ, անտանելի է ինձ համար այլևս քեզմէ հեռի ապրելը, համբերութիւն չըս կ'հատնի. կ'համբուրեմ պէրս քանի մ'անգամ անոր համար որ այն՝ քանի մը վայրկեանէն քու փափկիկ ձեռքերով մէջ հանգչեալ բաղդը պիտի ունենայ:

Իգւիտ, 11 Ապրիլ, 1894

Քուկդ ցմահ
ՏԻՐԱՆ ՆԿԱՐԵԱՆ

Անկարելի է Յարամ տաղնայր պատկերել, յոսանաք երիտասարդը ողջ մեռել մը զարձած էր կարծես, քանի մ'անգամ փորձեց խօսիլ, չկրցաւ, կ'ողողար անպաշար:

Քառորդ մ'անցնելէն վերջ, Միսաք ընկերին հանդարտիլը տեսնելով.

— Քաջ եղիր, Արամ, մի կորնոցներ տունական կորովը:

— Ահ . . . Միսաք:

— Մի խօսիլ տալաւին, սպասէ որ հանգարտին: Ես քեզի պիտի պատմեմ ինչպէս ձեռք ձգեցի այս նամակը: Շաբաթէ մ'ի վեր զլիաւոր զբաղմունքս եղաւ այս գործով հետաքրքրուել, որովհետեւ քանի մը փտահելի բարեկամներ խնայուցած էին ինձ Սիրանդշտ անհատաւարմութիւնը, բայց ես ուզելով կատարելագէտ համազօր, սրտեցի Տիրանի գրած նամակներէն հատ մը ձեռք անցնել, տեղեկացայ որ նամակները փոխանակողը շատ անգամ կ'օշիկ ներկող մ'էր, դացի ու հոսայ անօթի մարդուկը, և փայլուն ոտկի մը խնամումով Տիրանի նամակը փոխանակ Սիրանդշտ անունիւ ինձ բերաւ, ահա, բարեկամ, ամբողջ իրողութիւնը պարզապէս մտերմակամ պարտքս կատարեցի, քեզի վտանգաւոր նպագայէ մը փրկելու համար:

— Ո՛հ երկինք, վատը, ինչպէ՞ս խաբեր է գիտ, ես՝ հօրս, մօրս խօսքը մոռիկ չընելու չափ առաջ քաշեմ ու ինքը՝ քար սիրտը խաբէ զին անգղայորէն, ա՛խ վատ, կեղծաւոր. ինչո՞ւ խաբում էի քեզմէ — ու լալ սկսաւ տարաբաղդ սիրահարը:

— Խնայէ արշունքներդ, Արամ, մի թափեր զանոնք անարխա-
նի մը համար: Ըստ իմ գէտի Եւրոպա ճամբորդութիւն մի, ընտիր
ու կաղղուրիչ փոփոխութիւն մ'է այս պարագաներուն մէջ, այնպէս
չէ՞:

— Այ՛ո, կ'յուսամ օղտակար կ'ըլլայ ինձ համար. բայց Մի-
սաք, սրտիս վերըն անբուժելի պիտի մնայ — բնաւ Արամ աշերէն
կաթկթող արշունքները սրբելով:

Եւ երկու բարեկամները հրայեշտ տուն իրարմէ՝ պահ մը եւ
խօսակցելէ վերջ:

(Մնացածը յաջորդ բլով)

S. ՀԻՄՍՏ

ԱՐՏՄԱՆ ԻՆ ՔՐՈՔ

Ս.ՈՒ Ս. Ս.

Ս ի Ր Տ մը ունի եւ, վարդի բերքին պէս,
Թէ դայիս անոր, քառամի կարծես,
Բուռն ելեւէջ, հեւ ի հեւ, քարուն
Գիրքն հրնուանեալ գգունեալ գեղուն.

Սրտի՞ն եմ իբօք

Գգունմէն ու մարմնի:

Նազնումք աշերուն սեւ սեւ ու աղ:որ,
Թափ անցնին մինչեւ հագունս՝ սրտիս խոր,
Կարծես փափիւն աչոյ աչաց մէջ տար,
Սիրոյ վառ կայծեր, սիրոյ ահշէջ հար:

Սրտի՞ն եմ իբօք

Սիրոյ աչոյ բոբբոք:

Հորունմէնքն եմ կարմիր ու կենդ,
Ունկից մեզր քափին քաղցր ու անոշ,
Եւ երբ համբոյր մը դրօշմն իմ հակաին,
Մրմնջեն « երէ! », « երէ! » իմ կեանքին.

Համբոյրներն անդեօք

Սրտի՞ն եմ իբօք:

Երէ անկեղծ եմ սրտին գուրգուրանք,
Երէ ստոյգ եմ աչացն բերկրանք,
Եւ երբ տուն չեն տուն աչոյ համբոյրներ,
Ի՞նչ փե՛հ աւելի, բնն մայրական տէր:

ՅՈՈՒՆԵՏԵՍԻ ԷԶԵՐ

ԼԷՈՐԱՐՏԻ*

Ը.

ՇՈՐԵՆՆԱԻՐ այսպէս կը գրէ Լէորարտի համար, իր Մեծ թագաւորի խնամքէն անմիջապէս զտրման մէջ: — Մեր օրերն ոչ ոք այնքան խորապէս ու տառապանքեղ այս նիւթերն (յոսնտեսի) որքան Լէորարտի: Լեցուն է անօնցնալ եւ ամէն բան թափանցած, իր բնաբանն է, ամէն տեղ, հեգնել կամ հեծկտալ այս կացութեան վրայ, զոր կը ներկայացնէ իր զործոց իւրաքանչիւր էջին մէջ, բայց զարձուածքներու եւ ձեւերու այնպիսի զանազանութեամբ մը, պատկերներու այնպիսի ճախարհութեամբ, որ փոխանակ ձանձրացնելու, կը շահագործուի, կը յուզէ զմեզ:

Արդարեւ, Լէորարտի եղանակն է իր ցաւազին բերթուածներու մէջ: Չնմանիր բնաւ ժիւ. դարձ մեծ մեղաճշտողներուն: Պայքըն, Շաթօպրիան կամ Միւսէ, իրենց մասնաւոր տառապանքը երգած են: Լէորարտի վերթերի, Լարայի կամ Ռենէի պէս չըսեր թէ կը տառապիմ այլ կը տառապիմք: Սակայն անուանալի է թէ քիչ ու շատ իր անհատական գործողութիւնն ներշնչած է զինքը: Իր բերթուածներն, առ հասարակ, ծնունդ են այն անկեղծ ու հաստատուն հաւատքին, թէ չարիքը կեանքի խառնիւրդն է, թէ աշխարհ բխրացանք յաւերժ յաւիտենական որքան մ'է:

Եթէ բաղդատութիւն մը ընենք խողացի բանաստեղծին եւ Միւսէի միջեւ, մեծ անջրպետ մը պիտի գտնենք: Լէորարտի ըով, տառապազին ու տեսական համազման մը վրայ յենած, զաղափարի նոյնութիւնը կը աշխարհի ըովանակ զործոց մէջ: Միւսէ՝ Հայնէի պէս, շարժուն դաշտ խառնելու գրողը կը կրէ ներլուծուած տարբեր ժամանակներու այլազան պարագայներէն: Սակայն ի՞նչ պէտք է յուսալ Միւսէին առիւ առիւի, քանի որ զպրոցէն զիտ նոր շրջանաւարտ, յախառն կը նետուի աշխարհ, ժախ վայրկեանական ջգածչութեամբ մէջ փնտռելու կեանքին նպատակակալը:

L'instant fugitif fut toute ma vie.

Կը գրէ Միւսէ, իսկ Լէորարտի կոյս կը մնան իր 39 զարուն:

* Տե՛ս թիւ 6, երես 230:

ներուն մէջ, գարուններ, որք կը հեծնն զալիւհար աշնան մը վա-
ղահաս և սառն բամբներու տակ: Միւսէ, կը զրէ բննադատ մը,
իր սրտի բմահաճոյքներուն և ևրեակայութեան հլու գերին է: Սիր-
աը և ևրեակայութիւնը Լէորարտի հպատակած են: Իր գործոց
մէջ՝ որ իր անձը կը ցոյցայ, գերիշխան մտածում մը կայ լոկ, որ
չփոխուիր բնաւ: Սակայն Միւսէ հիացող մ'է Լէորարտի, առանց
սակայն նենչնչուելու անոր անբասարտու բերթուածներէն:
Après une Lecture բերթուածը, Լէորարտի գունատ ճակտին չբը-
նաղ փառապակ մը կը հիւսէ

Պ.

Սերը Լէորարտի ներշնչման աղբիւրը չէ, ինչպէս ելած է Ա-
նակրէնի, Տանթէի, Բէթրարդի, գրեթէ բոլոր բանաստեղծներու:
Սերը որ Միւսէի ամբողջ կեանքը կ'ըլլայ, Լէորարտի մէկ վայր-
կեանն է միայն: Բանաստեղծը սիրած է երկու անգամ, և երկու
անգամ ալ չէ սիրուած: Ինչպէս Տանթէ իր Պէպրիւրը, կամ Թա-
սօ իր Լէօնորան ունի, նոյնպէս ալ Լէորարտի իր Նէրինէն ունի,
և իր Սիլվիան: Սակայն անոր սերը կայծակի մը արագութիւնն կ'ու-
նենայ. զեփեփէ շունչ մը, որ աշխարհներն ու ծաղիկներն շոյելով,
կը ցնդի ընդհուպ, յաւիտենապէս, թողլով իր հալին արցունք և
պարապութիւն: Իր սիրային երգերն լի են գառնութեամբ: Սերը ի-
րեն համար չէ, երբ կը սիրէ՝ փոսաճ է որ պիտի տառապի: Սերը
տառապանք մ'է, բոսած է Պուտաս: Մերթում մը, կամ ցուրտ
ակնորի մը կ'արիննոտէ անոր սիրտը, ու ջլտնուած կը մխրճի
մթաշտուեք ամառութեան մը մէջ, սրտնելու հոն իր տառապող հո-
ղին սփոփանքն ու սնունդը: Լէորարտի բաղդակից է Գամէնի և
Դուրեանի, հէջ բանաստեղծներ, որոնք իրենց արցունքներով լա-
ցուցած են ամբողջ մարդկութիւնը:

Կերիի թէ. — առանց վիրաւորելու, — կիներն զգացում և բարձր
հոգիի մը գեղեկութենէն աւելի, զէմի կանոնաւոր դժալութենէն
կ'ախորժին: Բնականաբար այս է որ կնոջ դժբաղդութեան մեծապայն
տարբը կը կազմէ: Արածեմ, բաւական իրաւունք ունի Շորէնհար,
կըր այս նուազ փափուկ տողերը կը զրէ կնոջ մասին. — « Տխմա-
րութիւնը ճանճրանալի չէ կիներուն մաս: Ընդհակառակն հանճարն
է որ աւելի անհաճոյ է անոնց իրի ճիւղապէն բան մը: Հազուա-
պէս չէ տեսնել մարդ մը թանճարամբին և կոշտ, որ անոնց բով
նկատուի լըրի մէկը հանճարամիտ և գերարժանի սիրոյ: Ասիկ
զատ ի՞նչ կարելի է սպասել կիներէն: Ախոնք երկայն մազեր սնին

և քաղաքները: Մալը ուզողն, ազրը ցրտա, ինչպէս կ'ըսէ տաճկան
կան առած մը:

Աւրը, ըստ Լեւոնարտիի, ուղղակի թշնամին է մարդկային յա-
րաքերական իրջանկութեան, բանի որ նախառակ ունի նաւ երկարե-
լու ապերժանկութիւնն կեանքը բազմացնելով: — Աւրը, Կ'ըսէ Շո-
քէնհարը, մեր թշնամին է: Նկատե՛ զայն՝ եթէ կ'ըզես պերճանք
մը, կամ անոյշ ժամանց մը: Մերի ագիւն ուրիշ բան չէ բայց եթէ
նարտարարութեամբ կ'ընել մը, որ կ'արտայայտէ: Միայն մէկ
մտածում ունի նա, զրական մտածում մը առանց բանաստեղծու-
թեան, այն է երկորեղ մարդկային ցեղը կ'ընէ:

Արդ, ցեղին երկորումը յստանի է թէ տառապանքի երկարում
կը նշանակէ: Սակայն Լեւոնարտիի փիլիսոփայական յղացումն առելի
յառաջ կ'ընթաց, կը նկատէ թէ սէրը ցնորք մ'է, հրապուրիչ ցը-
նորք մը, որ միանգամայն ահսելի է, և որ իբր թէ կարեկցող մարդ
կային ցտեղրուն, կ'աշխարհում չէ զմարդ չ'անկողնաւոր ձեռնպահ մը
նալով սիրային յարաբերութենէ: Սակայն շատ անգամ, բո-
նաստեղծին հանձարն կը սաւառնի իր փիլիսոփայական հայեցողու-
թենէ բարձր, և սիրային բանաստեղծութեան աւանդական ոգւոյն
համաձայն, նեղրոշում չէ զայն հրաշքի տակերաւ մէջ, և այս ալ
այն սրտամոռաւ, որովհետեւ իր տանջուող կուրծքը բարակած չէ օր-
քայ համար: Բայց երբ կը տեսնէ թէ չ'օրոշէր, կ'ուրի վուրճքը,
կը գրէ իր յիշատակներէ, մեղած նկատելով իր միթական սիրուհին
զոր կ'ուշայ ցաւազին որբապաշտութեամբ մը:

Լեւոնարտի Արագիլս քերթուածին մէջ կը խոստովանի որ սը-
կուշած չէ սիրայ մասին, թէ սէրը իրականութիւն մը չէ, սերադ մէ,
ցնորք մը հրապուրիչ և ծիծաղուն: Իները կ'ենը չէ որ կը սիրէր,
մարմինը, միտք չէ որ սիրած էր, այլ գեղեցկութիւնը, այն բնական
ցական հրապուրչն որ կը ցոլայ մէկն վրայ, և որոշ ճառագայթներն
կը կարծէ զգայ սիրահարն իր հրաշքո հագին մէջ: Ուրեմն սիրա-
հարն, ըստ բանաստեղծին, կ'ենը չէ որ կը սիրէ իսկապէս, այլ
զազախարը այն սիրային գեղեցկութեան, որ կը գեղախալէ կ'ընթ
վրայ: Քիտվանք նաև ըսել որ այս զապական բա ցնորք մ'է, ա-
նոյշ ցնորք մը, որ կը միեկթարէ ու կը տանջէ մեզի, որ ոչինչ է կը
մնի: և ոչինչին մէջ կ'անկերեղթանայ: Սակայն այսպիսի ցնորք մը
որ ոչ միտքով կը հրապուրէ զմեզ, այլ շատ զօրաւոր է մեզմէ, տի-
ոտի մը բռնակալ, որ ճակատադրականապէս կ'աշխարհկալով զմարդ,
կ'ընկերանայ անոր մինչև գերեզմանին անկողնուն: Նոյն խի բա-
նաստեղծն կը սիրէ հաւատք որ մարդ սիրոյ գերադոյն կ'ընտե-
թեան միջոցին, մինչդեռ հողին, խաւարախաւ, կը ճախրէ անաբջի

Թրթռացող երկերին մէջ, մեռնելու անուշ բաղձանք մը կ'անկեամք անմիջապէս: Այսպէս, սիրոյ հողերանումիւն նորօրինակ հանգաւ մանք մը տալով, կը շարկապէ անոր դաշտափարը մահուան զապաւ փարին, վարդապետութիւն մը որ հին է, և որուն ամենէն աւելի ցալաւուն ու խորունկ հրաշակերան է Սէր և Մահ բերթաւածը: Ահա այդ բերթաւածէն մի բանի տողեր:

— . . . Հագիւ թէ սրտին խորը կը ծնի սիրալատ զգացում մը, նոյն պահուն, անոր հետ, յոյնած ու զարկահար սրտին մէջ, զգալի կ'ըլլայ մեռնելու բաղձանքը: Ի՞նչպէս: Չեմ գիտեր: Այս է սակայն ճշմարիտ և ուժեղ սիրոյ մը անմիջական արդիւնքը . . . *
Յետոյ, երբոր բիրտ ոյժն ամէն բան կը շլթայէ, երբոր անքնկճելի հոգը կը շանթահարէ իր սիրտն, բանի՜ տնդամներ, ո՛վ մահ, զբեղ օգնութեան կոչած է անմիջապէս տարփաւորն: Քանի՜ անգամներ, զիշերն ու արշաղոյսին, երկարելով իր ցաւատանջ մարմինը բռած է ինքնին, թէ երջանիկ պիտի ըլլար եթէ ալ չարթննար, ու չվերստեսներ դառն լոյսը: Եւ յաճախ, չարաշուք կը հնակին ձայնն ու մահերգներն լսած միջոցին, որոնք կառաջնորդին մեռնելներն յաւիտենական մոռացումին, սրտաբուլիս և խանդովաւ հառաչանքներով նախանձած է անոր, որ կ'երթայ հանգչիլ մեռելներուն հետ . . . *

(Հարունակիկի)

Ա. ՆԱԻԱՐԵԱՆ

Ե Ր Ե Ն Ո Յ

(ՎԻԼՅՆԷԼ)

Ս. ՄԱԿԱՐԵԱՆԵ

ՏՊՐԵՁՈՆԸ շատագոչնած է արփին,
Անպերն ամբողջ փարքոչած եմ ծիրանի,
Արփին տակաւ գոյն մ'ըզգեկոչ արիւնի,
Լռանակն արծաթ ցանցնէ ծոցին կապոյտին *

Անպերն ամբողջ փարքոչած եմ ծիրանի,
Երկինք տակաւ մազէ փոշի մը մըրին
Լռանակն արծաթ ցանցէ ծոցին կապոյտին,
Մտալերն ալ լռեա շողան մարգրիտ գեղանի *

Երկինք տակաւ մագի փոշի մը մրին,
Յերեկեայ լոյս խաւարին մէջ կը մեռնի,
Աստղերն ալ շուշ շողան մարգրիտ գեղանի,
Վերջապս ե՛ր դեղին մահը ցերեկին:

Յերեկեայ լոյս խաւարին մէջ կը մեռնի,
Օրոշան յոյզերն արեւոյն պէս կը մարին,
Վերջապս ե՛ր դեղին մահը ցերեկին,
Լսաւրիւն մ'ալ ցոռառ րեւերով ծածանի:

Օրոշան յոյզերն արեւոյն պէս կը մարին,
Արեւմուտքը սև ծռիւկերով կը մըրբնի,
Լսաւրիւն մ'ալ ցոռառ րեւերով ծածանի,
Ու մարդերը հանգլին գոգը գիշերին:

Ա. Կ. Կ. — Բ. Կ. Կ.

ԸՆԴՄԵՐԻ

Պ Ե Տ Ե Ս Ի Դ Ե

ԾԱԼԵԱՆ ՊԱՏՄԱԹԵԱՆ ԳՆՆԱԳԱՏԱԿԱՆԻ ԱՌԹԻԻ *

ԵՐ Ե Ի Ե Լ Ե Ա Ն Մամիկ Մարտ Ժի և ԻՅի Թիւերուն մէջ
գրախօսական մը կարգացի գրուած Պ. Գ. Շահինեանէ և Արեւելեան Հիւ
Ա. զգաց յ գտաագրքիս վրայ: Գրախօսականը ստպես կը վերջանար. և Լեզուն
մտքուր աշխարհաբար, կոկուած աւ սահուն: այս մասին կը շնորհաւորենք
զինքը: Մէկ խօսքով կրնանք ասոյն հասնել գրքին հեղինակը թէ, իր գոր-
ծած Թերութիւններով հանգերձ, հրապարակ հանած է աշխատութիւն
մը որ արժէք ունի: Նախ՝ շնորհակալութիւն կը յայտնեմ Պ. Կենտրոն
տին իր այս գնահատման համար, և յետոյ որովհետեւ Պ. Շահինեան յա-
ռաջ բերած է ինչ ինչ կէտեր որոնց մէջ Թերութիւններ տեսած է, պի-
տի քննեմ յիշեալ կէտերը որոշելու համար Թէ՛ արդարեւ անոնք Թերու-
թիւններ են:

1. Բացած է հոռմեացի բառին տեղ գործածել հաւովմայեցի որ
կը ծագի հոռովմա բառէն և ոչ թէ հոռովմա: — Հոռմեացին նախնա-
որած եմ հոռովմայեցիէն աւելի քաղցրահիշին ըլլալուն համար. գիտե-
ով որ (1) էացի վերջաւորութիւնը յաճախեալ մէկ ձևն է նախնեաց մէջ և
Լ

* Թէև տոյն յօդուածն նախորդ քով պիտի հրատարակուէր
բայց պատճառաւ մը եւ մնաց: ԻՄԲ.

(2) իր կազմութիւնը բնաւ հակառակ չէ լեզուին ծանօթ կանոններուն. ըստ բաժնի ձեւի ծագիր հնարակային, այլ իր յիշած երկրորդ ձեւին որուն գործածութիւնը պիտի գտնէ, զոր օրինակ, խորհրդացւոյ պատմութիւն երկնի մէջ, իսկ հնարակային ալ՝ Սա. Տարնեցւոյ Տիեզերական պատմութեան մէջ էջ 90 (Հրա. Շահադարեանի)։ Սուրիւս բառի մասին քիչ մը վերջ։

2. Բնուած է. բրգաշէն թագաւորներուն անունը պէտք է հնչել Բուֆու, Բաֆրա և Մեմֆիսիս — Ես առաջինը նշանակած եմ Շուֆու, ինչպէս կը կարգայ Rawlinson և Սուփիս, ձեւ մը՝ զոր կը դործածէ Maspero¹ երկրորդը՝ Շաֆրա. իսկ իր պատհանած ձեւը (Մեմֆերեհն) չի գտնուեր նոյն իսկ Masperoի երկին մէջ, որուն յաճախ կը դիմէ Պ. Վինագաւը. ևս գործածած եմ Մեմֆիս, որ ընդհանրապէս դործածուած է պատմաբաններէ։ Ասորիք բառին ստուգաբանութիւնը տալու առթիւ Պ. Շահինեան կ'ըսէ. Ասորիքի եզրպատկան անունն է Բաւրու, որուն էն չորս տառի ձայնափոխութիւնը, եղած է Շաւրա։ Արդ՝ լեզուաբանական այս օրէնքին համեմատ՝ պատմաբաններէն ոմանք եզրպատկան տրամադրութեանց մէջ անանուած անունը Շաֆու կը կարգան. ոմանք ալ Սուփիս, կը ցաւիմ որ Պ. քննադատը այսչափ շուտ մոռցած է իր մէկ յիշած կանոնը։

3. Բնուած է. ԺԹ. հարստութեան հիմնագիրը ոչ թէ Սեթի Ա. է այլ իր հայրը՝ Ռամսէս Ա. առիւ զսա Նեթովպացւոց դէմ՝ նշանաւոր պատերազմներ չմըց, իր վերջին տարիներուն միայն իր որդին՝ Ռամսէս Բ հոն դրապեցաւ. — ԺԸ հարստութիւնը վերջացաւ խառնաշփոթ վիճակի մէջ, կրօնական պատերազմներ կործանեցին Նեթովպոսի մեծութիւնը, մինչև որ Harmhabi (Armais), որուն ծագումը անծանօթ է, կարգ կանսն հաստատեց², այս նոր թագաւորը ընդհանրապէս ԺԸ հարստութեան թագաւորներուն կորգը դրուած է, սակայն և այնպէս իր անունը կը գտնուի ԺԹ հարստութեան նախնեաց ցանկին մէջ իր յաջորդներուն յիշատակութեան նկատի վրայ, չի գիտցուիր թէ իշխանութիւնը ե՞րբ անցաւ Ռամսէս Ա. 5. . . Արդ՝ այս անստեյգ վիճակին մէջ քանի մը պատմագիրներու հետեւելով զՍեթի Ա. ԺԹ հարստութեան հիմնագիրը անուանեցի որ առաջին ծանօթ իշխանակալն էր յիշեալ հարստութեան. Դարձեալ՝ ստեյգ է թէ՛ Ռամսէս Բ. արշաւեց Նեթովպիս, ըստ նոյնքան պատմական իրողութեան մ'է տար հօր Սեթիի Նեթովպական արշաւանքը³։ Հաւանական է որ Սեթի Ա. ինքը անձամբ չկատարեց այս արշաւանքը, և արդարեւ արձանագրութեանց մէջ յիշուած են երկու բարձր պաշտօնատարներ — Ani և Amen — em — apet⁴ որոնք վարիչը եղան այս արշաւանքին. ըստ վրիչները որոնք որ ալ եղած ըլլան, արշաւանքը պէտք է ընծայել Սեթի Ա. ի որուն անունով և հրամանով կատարուեցաւ։

¹ Hist. Ancienne P. 65 et 782.

² Maspero P. 212. ³ Maspero P. 213.

⁴ Rawlinson vol II P. 303. Birch, Ancient Egypt P. 179.

⁵ Brugsch, Hist. of Egypt vol IV P. 26.

4. Ըսուած է, Ռամեսս Բ. Միամեւնի կարծեցեալ արշաւանքները մինչև Գանգէս և Թրակիա, յոյն պատմագիրներու անճիշտ աւանդակէպերէն համարելու է: — Ինձ կը թուի որ շատ ճիշտ չէ յոյն պատմագիրքերուն գրածը աւանդակէպ ընել և անցնիլ: Երբեմն Հերոդոտոս ալ աւանդակէպատու կոչուեցաւ: Բայց պատմութեանց այս արտգոյնն արմանի չեն համարեր և Պատմութեան հայրը Ե. Դաւեանք մեր խնդրոյն: Արդարև յոյն պատմագիրները աւանդած են թէ՛ նա ի վերև յիշած տեղերը արշաւած է, բայց նոր քննութիւններ հերքած չեն զայն, հետևեալ երկու կէտերը հաւանական կը ցուցնեն յունական արշաւանաց ստուգութիւնը: Պատմութեան համաձայն են որ (1) Ռամեսս Բ-ի ժամանակ եգիպտական պետութեան սահմանները անփոփոխ մնացած էին (զորորինակ Արևելեան կողմը կը տարածուէր մինչև պարսկային ծով), (2) Արձանագրութեանց մէջ Ռամեսս Բ-ի բեր աշխարհակալ նշանակուած է: Ռամեսս Բ. աշխարհակալի անուն ա՛յն տառն կրնար կրել, եթէ իր պետութեան հին սահմանքէն դուրս արևելեան կողմը գէպի ինդոսի հովիտը և հիւսիսային կողմը Գէպի Թրակիայ արշաւած ըլլար: Մեզի կը մնայ պահել այս արշաւանաց յիշատակը մինչև որ պատմութեանց նորանոր քննութեամբ հերքեն զայն:

5. Ըսուած է, Եգիպտացւոց Աստուածային միութեան գաղափարը շատ տարբեր էր երբայական Միաստուածեան ըմբռնումէն Maspero Hist. Anc. P. 27.). — Եգիպտացիք կը ծանօնային զԼուսնոր աստուած մը որ ունէր կին և որդի, այս երեքը, — Ոսիրիս, Իսիս և Հորոս — կը պաշտուէին երկրին զանազան մասերուն մէջ տարբեր անուններով, ասոնցմէ իւրաքանչիւրը ծնունդ տուաւ ուրիշ աստուածներու և այսպէս հետզհետէ կրօնքը խառնակեցաւ: Ոսիրիսի որ Արև. աստուածն էր, Իսիսի որ Լուսնի աստուածուհին էր, և Հորոսի որ ծագող արեւն էր, այլաբանական պատմութիւնը յայտնադէտ կը ցուցնէ թէ՛ ինչ էր Եգիպտոսի հին կրօնքին ըմբռնութիւնը: « Եգիպտոսի քաւմերը որոնք կը հասկնային իրենց կրօնքին խորհուրդները, միակ Աստուծոյ մը կը հաւատային, և երբ պաշտօն կը մատուցանէին պանդէտին մասնաւոր մէջ անգամին, այս մասնաւոր ձևին տակ տիեզերքին միակ իշխողին կ'ողղէին իրենց աղօթքը: Իւրաքանչիւր ձև (ինչ որ ալ կոչուէր փթաճ, Ամն ևյին) անոր ստորագիւթներէն մին էր, ճիշտ մեր սա բացատրութեանց նման: Արարիչը », « Ամնակարգը » ևյին, որոնք միւսոյն էակը կը ցուցնեն: Ուրի եղբակցութեան հասած են Դաւ և իրենց քննութեամբ ուրիշ բազմութիւ պատմութեանք (Lenormant, Manuel d'Hist. Anc. de l'Orient vol. II P. 522. Cudevorth, Intellectual system P. 508. Rawlinson, Hist. of Egypt vol. I P. 314 — 315 եւ):

6. Ըսուած է, Քառասնի Մեհենին սիւնազարդ զահլիճը հաստատուած էր 434 (և ոչ թէ 464) հսկայ սիւններու վրայ: — Արդարև Seignobos իր պատմութեան մէջ 434 նշանակած է: Բայց ուրիշ ոչ նուազ հմուտ պատմագիրներ ալ 464 նշանակած են, յիշե՛ք երկուքը Rawlinson 7 և Brugsch 8:

⁶ Seignobos P. 20

⁷ Sir G. Wilkinson, Ancient Egyptians, vol II P. 476. Hist. of Egypt, vol. II. P. 305. ⁸ Hist. of Egypt, vol. II P. 26.

7. Ըստած է. Բարշամ կամ Բարշամին՝ Բարք կամ Նինը չէ, այլ Բէլի մէկ ստորագիւիին (Բաալ—Շամին) ուրիշ ձևն է. — Քաղդէայիք և Ասորեստանցիք Աստուածային բնութիւնը կը կոչէին զանազան տ. նուններով, որոնք անոր զանազան ստորագիւիւններն էին, կը կոչէին զայն Բէլ կամ Բաալ որ կը նշանակէր Տէր, Բաալ—Շամին որ կը նշանակէր Տէր Երկնից ևլն⁹ :

Յակոբ Արճեցւոյն Պէլ—Սամինան (Հին Հաւատք հոյոց մէջ 312), իիկարի հայ թարգմանութեան մէջ յիշուած Բէլշիմը Բաալ—Շամինն է, քոյց այլ է Բարշամ և այլ է Բաալ—Շամին. Ասորեստանցիք ունէին Նին անունով աստուած մը, որուն փամեան կատարեալ անուանակոչութիւնն էր Նինիթ (=անուամբ Նին), իր տաճարը Նինուէի մէջ համբաւաւոր էր (Tacit, XII, 43) և Ասորեստանցիք նոյն իսկ իրենց մայրաքաղաքը անոր անունով կոչեցին. Արգ. Նինիթին սեմական կատարեալ անուանակոչութիւնն է Բար—Շամ (=անուամբ Բար), այս է Մ. Էմինի հետ և Rawlinson ի բացատրութիւնը, Պ. Քննադատին յառաջ բերած բացատրութեան մասին Լագարտ վարանոտ է և նոյն իսկ կարիէր (զոր կոչէ Պ. Շահինեան) զայն լո՛ւ հաւանական կը համարի (Յթերևս ԲԱՄԱՅ Բէլշամին » (տե՛ս Հանդէս Ամսօրեայ 1899 Գեկտ. թիւ, էջ 354) :

(Բնագեղանկ յաջորդ քաղ)

Մ ՄԱԼԵԱՆ

Տ Ր Տ ՈՒ Ն Ձ Ս

Ա Յ Ս գիշերին մութ կոնակները վէտ վէտ
Մինչ կը յուզեն քու դաշնակին թրթրաներ,
Լը զգա՛ս, ամգութ, թէ հուս սիրտ մը՝ սիրաւետ
Քաշքսոյովի ժանտ կերպարամն է սուր:

Յայգերգը, ո՛ւն, գոգ վշեղէն խաղերով
Մարտի դաշտին գիւ վիրաւորն է քրեթ.
Ս,դ ձեր սեռը հունի՞ քնաւ սէր, գորով,
Լ,ր հուր ցանէք ամենուրեք, զսէ, է՞ր:

Պապէրէ Գալէճ

Լ. Բ.

⁹ Max Muller, Chips, vol. I P. 363. Maspero, Hist Anc. P. 340;

ԱՍՈՒԼԻՍՆԵՐ

Պ.

ՔԱՌՈՐԴ ԴԱՐ ԵՏՔԸ

Կ. Պօլս, 7 Մայիս 1900

ԱՅՎԱԶՈՎՍՔԻՆ մնաւ զնաց, և իր զեղեցիկ համբաւը, տիեզերական հռչակը, հոյակապ տաղանդը, վերջապէս ինչ որ ունէր յիշատակի մը փոխուեցաւ: Վաղը միւս օր նոր այժմէութիւնն ներանշուշտ այլ յիշատակն ալ պիտի մոռցնեն, ինչ որ բնական շատ հատկանքի պատճառով մը միշտ կը պատահէր ամէն բանի համար: Մեծ մարդիկն, ինչպէս նաև բոլոր մեծ գործերը չեն խուսափիր այս կանոնէն, մանաւանդ տրդի դարուն մէջ՝ ուր այժմէութիւնները կայծակի արագութենէն աւելի շոյտ ընթացը մը ստացած են, օր օրի բողբոլիւն նոր անակնկալներու ծնունդ տալով: Տրէյֆլսին պէս խնդիր մը մոռցուեցաւ, զիս ինչ կ'ուզէր. և ո՞վ կ'ապահովցնէ թէ այս դարաշերջին Բարիդի Յուլյանդէնին վրայ խօսող մը պիտի գտնուի: Միայն թէ, բոլոր այլ մեծ մարդոցմէն, բոլոր այլ մեծ գործերէն միշտ թաղուած կայծ մը կը մնայ ժամանակին ու մոռացութեան մխրիտ տակ, յիշատակի ազիւն ցոյց մը՝ որ օրին մէկը կամ անաշարութեամբ և կամ մանաւանդ զիտու մով կ'անթեղուի, վայրկեանի մը դիւրատահ կեանքը տալով ենթակային: Մոռացումը սակայն միշտ մոռացում է, ու պարբերական վերջուում մը բնաւ ամուր գոյութիւն մը չապահովեր այս ու այն գործին կամ աշխատութեան, որչափ ալ մեծ եղած ըլլայ անոնց երբեմնի կաշկորութիւնը:

Այս տեսակէտով ինչիւր է գիտնալ թէ նոյն խալ այլ մոռացումն զուրս ինչ պիտի մնայ Այլազովսքիէն: Վաղը միւս օր իր արտաբերութիւններէն տրամադրելի նկարներ ահագին արժուութիւն մը պիտի ստանան, բայց ո՞վ վայրկեանէ մը աւելի պիտի հետաքրքրուի տալով. և անշուշտ ինծի հետ համամիտ կ'ըլլար, եթէ երբեք ձեզի բանքս ըլլամ թէ ոչ որ տալ մը բան միտքը պահած է այսօր աշխարհաշատութիւններէն ու ներբողներէն՝ որոնցմով Այլազովսքիի մահը գոխուեցաւ: Եւ սակայն կայ բան մը՝ որ ոչ մէկուն յիշ

չողութենէն պիտի ելլէ, իր պարզութեան մէջ իսկ mirifique դիտու-
 զութիւն մը՝ զոր աշխարհահոյակ ծովանկարչին մահաւան առթիւ
 ըրաւ տեղական թերթի մը « Աւագ խմբագիրը », չորսականի կա-
 տարեալ մեծալայելութեամբ մը ֆշալով թէ « աղէկ էր, իստ էր,
 բայց կտակ չթողուց »: — Եւ այս դիտուութիւնը անանկ մարդու
 մը համար, որ բացի իր անձով, իր հոչակով մեր ցեղին բերած
 պատուէն, կեանքին բովանդակ տեսչութեանը միջոցին բնաւ չէ
 վարանած վրձինը յատկացնելու այս ու այն բարեգործական նպա-
 տակին ու հաստատութեան: ¹

Ասիկա ինքնին չափազանց հայ ապերախութիւն մըն է, որու
 վրայ չարձեր անդամ խորհրդածել. մենք զմեզ քիչ մը ամէն մարդէ լաւ
 կը ճանչնանք, չէ՞ . . . : Միայն թէ պարագայ մը կայ զոր կտ-
 բելի չէ մտքէ հանել. անկասկած պարագայ մը, թիւ ուշադրաւ:
 Պէտք է դիտալ թէ այս առաջին անգամ չէ որ ախարհիսած
 խմբագիրը մեռնող ո՛ր է հանրային մարդու մը մասին այլ տեսակ
 անպաշտօն, անհարկի խնդիր մը կը յարուցանէ, զրեթէ միշտ վրան
 խնայանելով. — որովհետեւ խնդիրը իրմէ կը ծագի, ինք կը զբաղի
 անով, ու վերջ ի վերջոյ . . . ինք կու տայ վճիռը: Եւ դուք ան-
 շուշտ պիտի ներեք ինծի, եթէ երբեք այս Աստուծովս ձեզի ցուցը-
 նել ուզեմ թէ այլ կտակի manie ու ասկէ բաւոր զարեալ ինչ
 համեմատութիւն պիտի ստանայ նոյն Աւագ խմբագրին գրչին տակ,
 և թէ այլ մասին բաւոր զարեալ սերունդը ինչ պիտի գտնէ
 անոր թերթին հաւաքածոներուն մէջ: Աւելոր է բռնել թէ այս դու-
 շակութիւնը բնելու համար անպատճառ Եղիա, Երուսի կամ Դանիւ-
 էլ կոչուելու պէտք չկայ. բնականաւոր, զրոյ մը, — մահաւանդ
 20—25 տարիէ ի վեր գրող մը, — ա՛յն աստիճան յառակ դադա-
 փար մը կազմել կուտայ իր անհատականութեան մասին, որ յա-
 ճախ էն դիւրին գործերէն մէկը կը դառնայ անոր անցեալ ու ներ-
 կայ գրութեանքէն որոշել ապագային գալիքը. հոգեբանական պըզ-
 տիկ քննութիւն մը կը բաւէ ասոր: Ու մի՛ սոսկաք այլ « հոգեբա-
 նութիւն » բառէն, զոր շատ թեթեւ խմբակ մը կը գործածուի
 հոս. — իմ հասկնել ուղածս է փորձառական պարզ հոգեբանա-
 թիւն մը որուն ամէն մարդ կրնայ թափանցել և զոր սորվելու հա-
 մար բնաւ հարկ չկայ ամբողջ երկու ժամ Պէրպլեան Էֆէնտի
 հոգեբանական դասախօսութեանց սենկնդրելու:

¹ Փափաքելի էր իմանալ թէ որո՞նք են այս հաստատու-
 րիւններն, շատերուն անծանօթ . . . : Ե. Խ.

Ուրեմն, հիմնուելով այդ հոգեբանական պոլիկ քննութեան վրայ, կը սկսեմ հոս արձանագրել վերոյիշեալ թերթին կտրոց մը յայտուն լուրերը, որոնք կտակներու շուրջը կը դառնան, և որոնց ապահովարար պիտի հանդիսի բաւորը պար ետքի սերունդը: Խոստովանելով միայն թէ մասնաւոր ընտրութիւն մը չեմ ընել զանոնք քաղած պահուս. պատահմամբ աչքի տակ խնկածները միայն կ'առնեմ, առանց զանոնք որոշ դասաւորութեան մը ենթարկելու: Այս պէս, նոյն թերթին 1910 տարւոյն սեպտեմբեր 24ի թիւին մէջ կը գտնամ հետեւեալը. —

« Երէկ, երկուշաբթի, (բնական է որ օրուան ճշդութիւնը չը պիտի յանձնարարէի) հոգին յանձնեցինք ազգ. ականաւոր զբաղէտ Մերկէրիոս էֆ. Չ . . . եանն, որ իր բաղմահատոր երկասիրութիւններով և անդուգական տաղանդով մեծ հռչակ կ'վայելէր բովանդակ ազգին մէջ: Մեք (չմանամ ըսելու թէ աւելի authentic է, և թէ ակնարկած Աւագ իմբագիրս 1905 յունուարէն ըսկսեալ այս կերպով սկսած է գրել իր համբաւաւոր « Մեք »-երը) թէ և բանիցս առիթն ունեցանք Մերկէրիոս էֆ.ի հետ հրապարակային վիճաբանութեան բռնուելու — ազգային, քաղաքական, գիտական, զբաղական, կրօնական, փիլիսոփայական, սոստեսագիտական, հոգադործական, վիպական, բանաստեղծական, որկրամալական և . . . սոսկաբանական խնդրոց վրայ, — բայց իր այս ցաւալի մահուան հանդէպ մեզի պարտք կ'համարէնք յայտարարել թէ հանդուցեալ զբաղէտ ամէն կերպով գնահատելի կարողութիւն մը ունէր, թէ և հակառակ իր երկասիրութիւններով Ազգին պատիւ բերելուն, պէտք եղածին պէս չգնահատուեցաւ անկէ և նիւթական շատ ունձուկ վիճակ մ'ունենալուն, պարտաւորուեցաւ իր վերջին օրեր անցընել Ազգ. հիւանդանոցին մէջ, — որուն համար զեռ երէկ 11 զրուշ 35 ¹/₂ փարայի հանդանակութիւն մ'ըրինք: Պէտք է զիտել սակայն թէ հանդուցեալն՝ հակառակ մեր յուսացածին, ո'ր և է կտակ չթողուց. այս պարագայ բաւական զգալի հարուած մը կու տայ իր համբաւին: Վերջին պահուն կ'իմանանք թէ Մերկէրիոս էֆ. շատ կ'գնահատէր մեր թերթը, և թէ իր վերջին շունչ փշած պահուն տակաւին կ'կարգայ եզեր մեր համակրելի աշխատակից և ազգ. վիպասան Սիմաքի նոր թերթինն որ այս ամառուան օրերուն մէջ մանաւանդ մեծ հաճոյքով կ'կարդացուի, և զոր Սիմաք կ'ուզարիկ Պրուսայի Ուլմպուս լերան (Քէլչէ Տաղի) կառաքելն: »

Այս անգամ, չորս տարի ետքի հոկտեմբեր 28ի թիւն կը քաղեմ հետեւեալ ո՛չ նուազ տարօրինակ հրատարակութիւնը. —

« Ազգ. նշանաւոր բարերար Սարգիս Էֆ. Աղքատասէրեանն եւ ընկ իր մահկանացուն կնքեց խոր ծերութեան մէջ. Հանդույեալն որ երբեմն նիւթական շա՛տ լաւ վիճակ մ'ունէր, իր հարստութեան մեծազոյն մաս յատկացուց այլ և այլ բարեգործական հաստատութեանց, շինեց ու նորոգեց եկեղեցիներ, զպրոցներ, աղքատներուն մասնատոր նոյասաններ յատկացուց, ու մանաւանդ ուսուցիչներուն Հանդստեանն Միտուի մը հաստատակու զազախարը իրականացուց, 500 ոսկիի գումար մը դնելով Ուսումն. Խորհրդին արամադրութեան տակ: Ինչպէս զիսան մեր ընթերցողներ, Ուսումն. Խորհուրդը մատուցեալէս 30 տարիէ ի վեր կ'զբաղէր այդ Հանդստեանն Միտուիկին հաստատման զազախարով, առանց սակայն խնդրին ո՛ր և է լուծում կարենալ տալու: ՄԵՔ ալ (այս ալ authentique է) ժամանակին միշտ շեշտած ենք այդ Միտուիկին հաստատման կարեւորութիւն, անոր համար վասնելով իւրաքանչիւրն 30 զինաց 3642 $\frac{1}{2}$ սինակ և 40 բունթոնոց 424 $\frac{1}{4}$ տող, ջնջելով բոլոր լիւր, առ ի խնայողութիւն սպաղարական ծախուց: Աղքատասէրեանն Էֆ. ըրած է տակաւին շատ բարեգործութիւններ, զորս հոս թուել չափազանց երկար կ'ըլլայ: Կ'ըսեն թէ խեղճ մարդ իր մականունն աղբարայնեալ համար վասնած է իր բովանդակ հարստութիւնն և թէ վերջին բանի մը տարիներու մէջ ի՛նք ալ զրիթէ աղքատի մը վիճակն ունեցած է: Ասոնց ամէնքն ալ ազէկ, ըսելիք չունինք. առնօթի ալ մեծներն նէ կ'ըլլար, բայց դո՛նէ կտակ մը ձգելու էր՝ ազգին երախտադիտութեան առաքիայ զանալու համար: Ու ՄԵՔ (միշտ authentique), ցաւով կ'արձանադրենք թէ Աղքատասէրեանն Էֆ. իր բովանդակ հարստութիւնն բարեգործութեանց յատկացուց ու չըրաւ այն կտակ զոր իրաւամբ կ'սպասէինք իրմէ: »

Ուրիշ մըն ալ՝ նոյն թերթին 4924 օգոստոս 2ի թիւն քաղուած. —

« Պարոյ Զօրպաճը խանին մթին ու խոնու սենեակներէն մէկուն մէջ բաւական տարիներէ ի վեր կ'ընակէր Ալինցի թաղոս Լամին՝ զոր ամէն մարդ, ընդ որս և ՄԵՔ (authentique), շատ հարուստ կ'կարծէր: Նախընթաց օր այդ աղջոյցն՝ անօթութենէ մտեր է նոյն այդ սենեակին մէջ, թէն խահեմութիւն ունեցեր է աշուրները փակելէ առաջ պատրաստելու կտակ մը՝ որով իր ունեցած չունեցած հետեւեալներուն կ'թողու. — Իւրաւ անկողինն ու ծախսիկն վերմակ մը իր հօբեղօրօրպայն, բաւարանամեայ կլկլակ մը և եօթմասնամանի պարզ կրակարան մը՝ ունեկիով ու հալէ կա-

փարէջով իր ապագայ թոնորդին, վայել հաշուսները՝ շաղկի վարտիք միասին (յաւարկաւորութեան լուսնն հազ դազաղէն առնուելու պայմանաւ) իր ապագայ թոնորդին ապագայ որդւոյն, սրգնակեր սնուով մը՝ վրայի քուրձէ ծածկեցեմով՝ թոռանը թոռին, Հիւանդանոցի պարզ Օրացոյց մը իր աղջկան, զոյգ մը նաշաւը կօշիկ իր աւագ զաւկին, թէյաման մը՝ հանդերձ սարօքն՝ իր աղջկան ապառնի ամուսնին, և անկէ ծնելիք առաջին աղջիկ զաւկին ալ խզտտ հասկառայ մը։ — Ուրախութեամբ կ'արձանագրենք այս կտակ, գովելով հանգուցեալին խոհեմ մտածումն, բայց միւս կողմ ալ շնորհ կրնար ինքզինքնիւ զսպիւ յայտարարելէ թէ ատուլ հանգուցեալ Էմմին կեքսով մը հաստատած է Ակնեցոց ծանօթ կծծիւ ութեան համարը, — որու մասին յոյժ շահեկան յօդուած մը պիտի հրատարակենք մեր Բշ. աւօր, թուով, — ազդին չկտակելով ալ խկ մը ուշադրաւ առաքկաներ, որոնք անշուշտ կտակաթող բարեբաթի համբաւ մը պիտի պարգեւէին իրեն և իր անունն ալ այդ բարեբաթիկ տեղակէտով միշտ երախտադիտութեամբ պիտի յիշուէր Ազգին ամէն զստակարգերուն կողմէն։»

Ու զիս այսպէս ահապին. շարք մը նմանօրինակ լուրերու և հրատարակութեանց, որոնք երթալով միշտ աւելի տարօրինակ, միշտ աւելի արաակարգ համեմատութեան մը կը հասնին, մինչև 1926 ապրիլ մէկի թիւը՝ որուն մէջ հետեւեալին կը հանդիպեմ. —

« Այս առաւօտ, Բերա, Պատրմահի փողոցի « իր սեփհական տան մէջ » սրտի կաթուածի մը հետեանքով վախճանեցաւ թերթիւ Աւագ խմբագիրը (անշուշտ չէր մտնար որ կտտակ կ'ընեմ)։ Այս մահ աւելորդ է բոն թէ աննկարագրելի ցաւ կը պատճառէ ո'չ միւս այն խմբագրութեանս, այլ նաև բովանդակ ազգին, նկատելով որ հանգուցեալն բարոյսպէս ու մանաւանդ . . . ֆիզիքապէս նշանակելի զիրը մը զբաւած էր մեր միջախայրին մէջ։ Պիտի հրատարակենք իր կենդանագրութիւն շարունակական 126 յօդուածներով և Ա. Բ. Գ. ի կարգով՝ որոնցմէ առաջինը կ'սկսինք մեր վաղուան թուով։ Այս ի տեղեկութիւն սաշտփը միայն ըսենք պարօր՝ թէ հանգուցեալը իր բովանդակ կեանքին մէջ ուրիշներու կտակով զբաղած ըլլալուն, մտցեր է կտակ մը թողուլ . . . »

Այոչափը կը բաւէ կարծեմ, չէ . . . »

ՄԱՐԱ

Յ. Գ. — Մոտցայ ըսելու թէ այդ 1926 ապրիլ մէկի թիւն հարը ալ բնաւ գոյութիւն չունին համարաւոր ՄԵԲ երբ. անոնց տեղ ճիշտ այն պարզ « մենք » երուն հանդիպեցայ՝ զորս կը զործածեն հասարակ մահկանացւները, այսինքն մենք նմանք։ Կ.

ԱՆՆԻԻԹԱԿԱՆ ԴԵՂԵՐ

ԳԱՄ

ՀԱՌԵՊԱՆ ԳԱՐՄԱՆԵՐԻ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐԿԱՅ սերունդը՝ թեթևամիտ, անհամբեր և մղեղին շնաւորութիւն մ'ունի։ Ահա այս պատճառաւ է որ, կենաց տեսութեան վրայ այնչափ պայքար և կորուստներ տեղի կունենան։ Գրականութեան ասպարիզին մէջ ալ յառաջ եկող այժրան սոսկալի զինաւորութիւնը՝ այլ բնաւորութեանց արդիւնք են։ Ամենուրեք ընկերութեան ներքին և արտաքին յարաբերութիւններն՝ անհատնաւ և վճառեցոյցիչ հակառակութեանց և վէճերու մատնուած են։

Այս տեսարանէն դարձնելով մեր տխուր նայուածքը, ուղղե՛նք զայն դէպ ի աւելի պայծառ ներքնաշուտները. հանդարտութիւնը՝ մեր ներքը, ներքին աշխարհի ճիւղութեան, մեր անհատական կենաց հաջողութեան մէջ փնտռենք. երբ սոյն հիմնական եղանակով ի մտնանք այն յարաբերութիւններն, որք զմեզ կ'կցեն արտաքին աշխարհին, ահա այն ատեն հասնու եղած պիտի ըլլանք մեր նպատակին, մեր ճակատագրին։

Երբ մտքով առանձնամանք այն միջավայրէն, որ զմեզ կը շրջապատէ, այն ատեն պիտի զգանք որ, անշարժութիւնը՝ մեր հոգեւոյ մէջ վերստին ծագում առած է բարեբան լուսոյ մը ջինջ նշոյններով։

Էութեան կամ կենաց պայմանները բա՛լ կշռել՝ թէև ամէն մարդու համար կենդանի հասցիք մը, հեշտ աշխատութիւն մը և նրա փրական պարտաւորութիւն մ'է, թայց այդ պարտականութիւնը անթերի կերպով կատարել խաղաղ հոգիներու յատուկ դրո՛ծ մը է։

« Ծեր օրերը, կրնէ Պարոն Սթենպլերկ, մատենալիքը չէ թէ

¹ Ա. Մամիոյ նախորդ վեց քիւերուն մէջ յաջորդաբար արտատպուած էր Պ. ԱՏՐԻԷՆ ՏԵՂՈՆՏԻ քննադատական ուսումնասիրութիւնը, ներկայ քիչես սկսեալ սոյն վերնագրով պիտի հրատարակուէր Պ. Ե. Վ. Ֆայխքերպերկի « Հոգեկան Ասողջարաններէն » անուն երկասիրութեան կարևոր մասերը, զորս արևոդդովիւն քարգմանել կը փափաքիմ նախ՝ երբ ժամանակը եկրի, երկրորդ՝ երբ ազնիւ ընթերցողաց ընդունելութեան արժանաւայ։

առանձին ունեակի մէջ, այլ հանրային վայրի կամ հրապարակի վրայ է որ կը յօրինեն իրենց ներկերը: Ամբիւսի աղմուկը, փռչին և պտոյսն է որ կը փնտռն և մեզ ցոյց կուտան, իրենց գրութեանց մէջ ասիէ՝ գատ բան մը չպիտի գտնէք: Հինները համբերատար աչքով մը, իրաց խորը լռութեանցելով ամենաժառանգ զօրութեանց պաշտօնիքը յերեւան կը հանէին: Այսօր փիլիսոփան և բանաստեղծը քաղաքագիտութենէ և քննիչութենէ պատ խորհելու առարկայ մը չտան, և հասկնալը դարուս համար ախտական վիճակ մը դարձած ըլլալուն, փիլիսոփան և բանաստեղծն ալ այդ վիճակէն ստատ կ'ապաւ ազդուելով՝ կ'ամ յուզուելով արագընթաց և անկարգ շարժումներէ տարբեր բանէ մը հաճայք չեն զգար:»

Այս շատ արդարացի գանգատներէ լեզուաբանութիւն և անդ նոյն մարեալ չարագուշակ ձեւումներու գէժ մարտերու նպատակաւ ունի գիրքը² կը հրատարակենք: Այս գիրքը հանդուստէա խորամանկութեամբ արդիւնք է, և պէտք է կարդոցով աշխարհ լինչպէս գրուած է, այսինքն մտամբով անդորրութեան մը մէջ:

Ե. Պ Ա Տ Ս. Ե

Մեր նոյառան է տոռջապահութեան հետ բարոյականի եզրահան առնչութիւնը քննել, այսինքն, զործնական կերպով սուտմտութիւնը լե, մարդկային հոգին՝ մարմնից վրայ ի՞նչ ազդեցութիւն ունի:

Շատ անգամ հասարակութիւնը կը բողոքէ որ, բժիշկները՝ գիտութեան մեծահորհրդէ նախանձոտ խնամքով մը, իրենց վերապահելով բարկացած աչքը կը տեսնեն այն բոլոր անձնական և անկախ հետազոտութիւնները, զորոք արտարինք, այսինքն, զպրոցին օտարներն³ ի գործ կը դնեն բուժելու արուեստին պաշտօնեաց խելամուտ ըլլալու համար, և զարձեալ կըսեն լե, բժիշկներն իրենց ներկայութիւններն ու գիտական սկզբանց ու զործնական նպատակաց անբաւականութիւնը ծածկելու և վատահոգութեան համբաւն անստղծաւ պահելու համար զմեզ պատրանաց մէջ կը թաղեն, և մեր այդ վիճակէն օգտու կը բաղեն:

Դիցուք լե, այլ պատմութիւններն ու բողոքները բարբոթին ճշմարիտ են և կատարելապէս իրաւացի, միլե ընական չէ՞ ալ իրողութեամբ մակարերել լե, վստահութիւնն ու պատրանքն իս իրենց օգտաւէ կողմէն ունին, երբ ձեռնարկութիւններէ օգտաւ

² « Հոգեկան ասոյցաբանութիւն » ք:

³ Զոր օրինակ վստահութեանները

կար գործածութիւններ յառաջ դան, ո՞վ չընտրուողսեր զգնա՞ երկարի և քիներինայի։ Եթէ պատրանաց մեղական գաւազանը բուժիչ գորութիւն մը ցոյց տայ, միթէ բժշկականութիւնը կրնա՞յ կամ կը պարտաւորի՞ անոր գործածութիւնը արգելել։ Նա մանաւանդ ո՞վ կրնայ յոռալ թէ, բժիշկ մը իր հիւանդին վատահոգութիւնը զիւրաւ կրնայ ստանալ։

Այս կերպով հիւանդին աստղանումը շատ անգամ կախում ունի այն բարի դաշտաբանէն, զոր ունի զինք դարմանողին վրայ։ Կ'ըսեն թէ Արեւելեան Հնդկաստանի մէջ կախաբոլորներ, քրտնաքիշուրէ և բժշկականաբաններ միանալով իրարու դարմանալի օգուտներ կ'ընծայեն։ Հիմնական տեսութեամբ կրնանք ըսել թէ, բժիշկը հիւանդին համար տեսակ մը կախարդ է, որ հիւանդութեան վրայ թագուն գորութիւն մը կը գործածէ։

Հիւանդը ստուտիկ յուզման մէջ կը տառապի, անկառոյց կըսպասէ բժշկին որ չը հասնի յամանակին, անմիջական մահուան երկիւղը յերեան կուգայ, նոյնհետայն բժիշկը ներս կը մտնէ, հիւանդը կ'ղգայ թէ կերպ մը կախարդանօք իւր ցաւերը զաղրիլ ըսկած են, յուզմունքն ու տառապանքը նուազ են, այլ ևս չը չարչարուի, զի՞հ որ անկրեղթ թշնամւոյն հետ կոտեւելու պատրաստ եղող իւր պաշտպանն ու ազատիչը հոն է։ Անոր զեղպղբերը մեծ կարեւորութիւն չունին, շատ անգամ հրամայեալ զեղերն իսկ չառնար, հերիք է որ բժշկին կերպարանքը տեսու, խօսուածքը լսեց և զննութիւնները զիտեց, ասոնք իրեն համար լիուրի սփոփանք և կատարեալ միտթարանք կը լինին։ Նոյն իսկ եթէ բժիշկը միկնի, զարհեալ հիւանդութենէ վախ չունի։

Ա. Ռ. Ա. Բ. Կ. Ա. Յ. Ն. Ի. Մ. Ի. Զ. Ո. Յ.

Ինքզինքը խաբելու արուեստը ⁴, այս է զրբիւս առարկան, — ուսուցանելու համար զժուար արուեստ, որ կը կարօտի անթիւ օւրինաց և օրինակաց, բազմաշխմի ծանօթութեանց և մասնաւորապէս ենթակայից անձնիշխանական վարժութեանց։

⁴ Ու. Ե. Բիւրիւնացոյրեան տեղի չտալու համար հոս կրնանք շեշտել որ այս արուեստը բաւական ճշանակոյրեանք եւս խաբելալական գործ մը չէ, ընդհակառակը, առանց չափազանց յաշակոտոյրեան իշր անձին վրայ վստահ ըլլալու կամ ներքին ոչ արտարին ազդեցութեանց դեմ արիւարար մարտնչելու արուեստն է։

Անձնիշխանութիւնը, այսինքն, ինքն իրեն հրամայելու կամ տիրելու արուեստը, որ իմաստութեան սկիզբն ու վախճանն է, զրմաւորաբար մեր մէջ յաճախ անխնամ լծողուած ուսում մ'եղած է:

Անձնիշխանական արուեստին բնորդ գործիչներ պատրաստելու համար, պէտք է այդ ուսման օրէնքներն ու կանոններն իրենց պատշաճութեամբ և արդիւնքներով ամեն անհատի ծանօթացնել:

Գիտութիւնը ժողովրդականացնելը՝ զայն ստորնացնել չէ, այլ աւելի հասկանալի, աւելի հրապուրիչ և բոլոր ուսումնաստենչ անձանց աւելի դիւրամատչելի ընել և անոր օգտակար ու գործնական կիրառութիւն մը տալ է, վերջապէս համակերպել է նախախնամաւ կան խորհրդին, որ ճշմարտութիւն մը ժողովրդեան մէջ տարածելէ առաջ, զայն մի բանի բարձր հանճարներու ձեռք կազմակերպել կամ յայտնել կուտայ, ինչպէս որ արեգական ճառագայթները կը լուսաւորեն լերանց զադաթները նախ քան դճովաւս և զբաղար:

Ականաւոր մասնագիւրներէ բաղմամբի վկայութիւններ յառաջ բերած ենք ցոյցնելու համար հաւանաբար և փորձառութեամբ անդրդուելի համաձայնութիւն այն խնդրոյ վրայ զորմէ կը ճտռենք. ըստ որում այդ օրինաց ողին ըմբռնելու համար ո և է մէկը պէտք չէ որ վշատի. ամէն որ կրնայ խղճի մտօք օրագիր մը բռնել և իր անհատական հետազօտութեանց արդիւնքը մասնաւոր ուշադրութեամբ մը հոն համառօտ, անկեղծ և օգտակար կերպով յիշատակել:

« Բնդհանրապէս ինչ որ կը նկատեն իբր հանճար, կըսէ Հիբեյ չէ այլ ինչ, բայց միայն յարասե զբաղմունք անձի: »

Թարգ. ՆԱԶԱՐԷՅ Հ. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ
Փատարօրում

ԱՄԵՆ. ՏԼԻ ՄԵԼՔԻՍԵՂԵԿ ՍԲԲԱԶԱՆ

ԱՅՏԷՆ

ԱՆՃԱԿԻՍ Առաջնորդ Տ. Մեղիսեղեկ Սրբազան՝ որ Թեմական այցելութեան ելած է՝ Մայիս 8 ին Նազիլիէ Այտըն ալ եկաւ:

Աւելորդ է կարծեմ նկարագրել այն սիրալիր քննունելութիւնը, զոր բաւական տարիներէ ի վեր առաջնորդական այցելութիւն չը վայելող տեղացի ազգայիններ ցոյց տուին Սրբազան Հօր նկատմամբ:

Հետեւեալ օրը Սրբազանին ընկերացող Տ. Դ. քննյ. Ծաղիկեանը պատարագեց, եւ նոյն մեջոցին ալ ամենամեծ հաճոյքը ունեցանք Տ. Մելքիսեդեկ Հօր եռանդաւից եւ իմաստաւից քարոզներէն մին մոիկ ընելու :

Սրբազան հայրը *կոյրիկ* պատմութիւնը իրեն նիւթ առաւ, բացատրեց, եւ վերլուծեց գեղեցկապէս, կոյր—մուրացկին ո՛չ թէ դրամ, այլ աչացը լոյս ինդրելը, այդ ինդըրքին արտայայտման ձեւը, ու Քրիստոսի ալ պատասխանը, որով մեր Տէրը մեզ հաշկցուցած եղաւ, որ մեր ինդըրմանց վրայ միայն, մեր փափաշին կրնայ գոհացում տրուիլ : Ուստի եւ՝ աւելցուց Ս. Հայրը, թէ մենք Աստուծմէ բան մը ուզելու համար, պէտք է եկեղեցի գանշ, աղօթենք ու աշխատինք. հակառակ պարագային հոգեւորապէս եւ մտաւորապէս կոյր կը մնանք, ինչոր աւելի սարսափելի վիճակ մ'է քանի որ արեւն ու լոյսը չը տեսնել չէ այնչափ ցաւալի, որչափ չը կարենալ հաշկնալ, թէ՛ ստոնք ըստեղծող մը, Աստուծո՛ւ մը կայ, զոր մենք պարտինք սիրել, պաշտել, եւ մեր ջերմ հաւատքով արտայայտուած ինդըրմանց կատրման համար, անոր աղօթել. որով չէ թէ պարտաւորութիւն մը կատարած պիտի ըլնանք, այլ նաեւ զմեզ անաւանական վիճակէ մը բարձրացուցած :

Յետոյ, աշխան միջոցին՝ այս կողմերը պատահած մեծ երկրաշարժին վրայ խօսելով, ըսաւ թէ անցաւոր բան մ'է, թէ մենք կրնանք աշխատելով եւ բուխ որտով աղօթելով, ու ապաւ լինելով առ Աստուծո՛ւ, մեղմել անոր պատճառած չնամներուն մէկ մասը : Եւ ինչո՞ւ այդպէս չընենք, քանի որ մեր նախնիք իսկ, մեզի ձգած իրենց մեծ աւանդն՝ եկեղեցին զրափ ունենալով է, որ կրցած են դիմանալ այս օրինակ, ու դեռ շատ մը աղէտներու :

Իցի՛ւ թէ, քարոզիչ Հօր սոյն օրինակ օգտակար խօսքերը, իրենց բարերար ներգործութիւնը ունենային տեղացի ազգայիններու վրայ : Տեղոյս Միխիմարեան վանատան հարց, բարի գալուստ մաղելու փութացեր էին Ս. Հօր, ինչպէս նաեւ հետեւեալ օրը Յունաց բացակայ առաջնորդին անուամբ՝ քանի մը կրօնականներ՝ որոց միոյն բերանացի արտայայնած բարի գալուստն հաւոր, ազնիւ ու զարգացած երիտասարդ մը՝ իրենց դպրոցի Տաճ. դասին Հայագգի ուսուցիչը՝ Աւետիսեան Պետրոս Էփ՝ հայերէնի Թարգմանեց, կատարելով փոխադարձօրէն նոյն պաշտօնը ալ, երբ Սրբազան հայրը՝ Միխիմարեան վանքը իր փոխադարձ այցելութիւն ընելէ ետք՝ Յունաց առաջնորդա-

բան ալ գացած, եւ իր շնորհակալիքը յայնամէ Է Հայոց նկատու
մամբ՝ տեղացի Յոյներու տաճարմէ սիրալիր զգացմանց համար։

Ն. Ամենապատուութիւն օր մը մնալէ վերջ քաղաքս, սու
տու դէպի Սէօքէ մեկնեցաւ։

Ս. ԴԷ 11/24 Մայիս 1900

ՊԱՐԷՏ

ԳՐԻԳՈՐ ԶՈՀՐԱՊ

ՍԱՐԱՊԵՏԸ — ՓՕԹՈՒՐԼԸՆ

Համբերութիւնը մահաւանդ անբժեալ
լինի։

ԿԼԹԵ

ՏԱՄԲԵՐՆՅՈՒՆՔ, մինչև իսկ քարանալու աստիճան համբերե
ցինք տեսնելու համար թէ Պօլսեցի հայ գրողներու ստուար մասը
մինչև ո՞ր պիտի հաշտուի հայ լեզուն։ Պիտի համբերէինք տախտ
ւին, թերեւս բնաւ չպիտի խօսէինք, եթէ իրենց այս ընթացքով հե
տըզհետէ փճացնելու հնկրաւին մեր լեզուն։

Պարոնեանի չղջութիւնը տեղի տուաւ այդ պարտքներու արշա
ւանքին, ինչպէս կատուի բացակայութիւնը ասպարէզ կը հանէ մաւ
կերու յողովը, բայց մենք ոչ Պարոնեանի պաշտօնը վարելու յա
ւակնութիւնը ունինք և ոչ ալ կատուի դերն ստանձնելու բնութեամբ
օձառած ենք, այլ իբրեւ տան աւեր՝ կը զործածենք քար ֆօսֆօրէն,
այդ աւերիչ և անտանկի միտքին դէմ։

Եւ որովհետեւ Գ. Զահրայ Էֆ. պարագլուխ նշանակուած է
հայ գրականութեան իբրեւ մեծամուն գրագետ՝ ըստ վկայութեան
անվկայեալ գրողներու՝ բնական էր՝ որ ամենէ առաջ այդ գլխաւորին
տայինք մեր բարբ։

Զահրայ և ընկերութիւն ուխտած են հայ լեզուէն սրբութիւնը
ֆրանսական ոճով պղծելու միջնորդել, և այս ապօրինաւոր ու գա
տապարտելի զուգաւորութենէն հրէշ-պիտաւներ վիժել տալ։ Այս
պիտաւներէ վերջին երկուքը, աւելի նորերը ունինք մեր զրաւեղա

նին վրայ, Մարապետը և Փօրոշրըն: Գ. Զ. Նրապ Լ. Գ. Կ'երիկ թմ. այլ ևս վհատած է ստանաւորներ յօրինելէ, ոտանաւորներ՝ որոնց ոչ միայն չպիտի կրնար միտքը բացառել այսօր, այլ նայն խի իր ճարտասան լեզուն պիտի կոկաղէր արտասանելու միջոցին:

Մարապետի և Փօրոշրի լեզուն աւելի կատարելագործւած է անկումի տեսակետով բան իր նախկին վերականգնող՝ որոնց լաւարանչիւրի մէջ զիւցազնուհիի զերը կը կատարէ պատուհին: Ուրովհետեւ վերջինները աւելի նոր են ու թիւ 24 Մարիս զեռ փոշիի չէ գատաւարտուած՝ փափաքողը կրնայ կարգաւ և հայերէնի յօշուտուած զխակին վրայ ոչրաւ: Ուստի աւելորդ և զրեթէ անկարելի է այլ զագաղէն վրայ մեր գտմանականը զրեւ վասն զի ամբողջ հատար մը պէտք պիտի լինէր, և ի՞նչ հարկ հատարի բանի որ զերաւսանը զեռ բեմին վրայ է և կը շարունակէ իր ժառկոնով ճառելու:

Թեքիս առարկոյի թէ ամեն զրոյ իր ունն ունի, այո՛, ոչ միայն իր ունն՝ այլ և իր ճաշակն ունենալ պարտի, բայց ամենէ առաջ հայ լեզուն իրեն յատուկ ունն ունի, իր օրէնքը, իր կազմաւորութիւնը, իր նախադասական ձեւերը, իր ելեւէջները, իր շեշտերը կ'յն, և մենք մեր կարգին կը հարցնենք թէ ո՞վ իրաւունք ունի այլ լեզուն բանգրելու, հիմն ի վեր առաջաւելու և օտար քերականութեան օրէնքով զարնել, ուղանելու. դարձեալ ո՞վ պարտաւոր չէ այլ լեզուստպան ուղղութիւնը նշաւակելու, ամեն անանք որ կարող են մեր լեզուն խօսիլ ու զրեւ, պարտին պատիժներու ամենէ ահաւորին պատապարտել անոր ուղանիչները. ուստի մեր բար ֆօսֆօրէն խիտ մեղմ է, բայց ստաջի փորձին համար բաւական:

Եւ որպէս զի չստիպենք բնթերցողն յիշեալ պիտակները բնենլու ձանձրոյթին, կը փութանք Փօրոշրընէ մի փոքրիկ պարբերութիւն օրէնակել:

« Ու բարոյականի հանկուտ այս բոշոր պատմութեանը, իր պարզամիտ՝ բայց խեղացի գեղջուկի բարոյականը: »

Յնուն լեզուի, յանուն արշարտիման, յանուն խոյճի թող բնթերցողը դատէ:

Հրէշ—պիտակներու սերուն լին ախտոսն է նորավեպ. ի՞նչ կը

Նշանակել այս բարձր բառը, եթէ զայն լուծենք, ի՞նչ կը գտնենք, Նոր վեպ՝ և ո՞ր մէկն է կամ գրական գործ, լինի ընդարձակ կամ համառօտ՝ որ սկիւթի կոչուէր ձիւն իր լոյս տեսած օրն իսկ։ Արդեօք Զօհրայ կֆ. վեպին կամ վիպակի լսել կ'ուզէ։

Գանձը հիմայ այլ նորալեզերու փիլիսոփայութեան, բարոյականին, Զօհրայ կֆ. ի՞նչ բարոյել կը կամի իր Մարապետով. սիրող ու փոխարէն չսիրող կ'ենը հիւանդատան մէջ այր մարդերու վերքերը տեսնելով հաճօք չզղար, մանաւանդ այն կ'ենը համբերել չզիտէ, զինքը լեղի սիրահարը միայն պատժելու համար ամեն բան կ'ընէ. զարհուրելի է այդ վրէժի սղին, սատանան իր բոլոր արհաւիրներով կողկուրած է անոր հոգին ու սիրտը, և այդ հոգին, այդ սիրտը մէկ բան միայն կը տեսնեն ու կը հաշածեն, միայն մէկ առարկայի նսեւէն կ'իյնան բայլ առ բայլ, այլ բանը, այլ առարկան մատուցելի տաքութեան է, վրէժինդ իր կ'ենը անկէ գոյր ոչինչ չտեսնիր. այլ եթէ Զօհրայի Մարապետին ուղեղը-խոնգարուած է, և սիրահարի մի խեղադար կ'ունջ, ճաշակի խնդիր է։

Գ. Զօհրայ կֆ. կամ զմութեան քյոյրերու ուխտին օրէնքը կ'անգիտէ, և կամ Շօրէնհաուէրի տեսնելը միայն լսած է, ըստ իր պատմութեան երկուքին ալ անծանօթ է ինք, վասն զի որ և է մարանութեան յարկին մէջ անստառած փիլիսոփայներու երկերը մուտք չունին, քանօք մանաւանդ նոյնիման է արդէն այդ երկերը և ընթերցողները։

Գ. Զօհրայ կֆ. ի՞նչ բարոյական գաս կ'ուզէ մատակարարել Հայ ժողովարդին իր կաշտ ու բիրտ ֆօրաշարքով, ո՞ր դարու մէջ, երկրին ո՞ր կողմը տեսնուած է որ ուսումնաւարտ, զարգացած, զգոյսն ու զեղանի մի ազնիւ յանկարծ իր զէմը կանգնող լեռնցի մը առջև կուտը ծռէ և ձեռքը տայ։ Գ. Զօհրայ կֆ. կարո՞ղ է իր այս անբնական վարդապետութեամբ մեր համեստափայլ և կրթութեան զարկով նրբացած ու յղկուած օրիւրդները ֆօրաշարքի ապառաժ կուրծքին ընտելացնել։ «Այն գեղի երիտասարդները փութուրը են եղբ», ուրեմն շաբարը աղջիկներ փնտռեն, երկրագործի ընկերային համերաշխութեան այս պայմանով գոյութիւն կ'ունենայ։

Եւ հիմա ներկի է՞ այս բոլորին գէտ համբերել, մթն ճառարի հեղինակը իրաւունք չունի՞ր համբերութեան անիծելու։

ՃԵՄՔՈՐԲԱՆԵՆ ԵՕՐԵՐ

ՕՅՈՒՄՈՒԼՈՒԿԻ ԲԱՆՈՅԻՐԸ

ԱՊՐԻԼ 29 երեկոյ: Փութիւնս անցուցարձ մը կ'սիրէ Հայկոցի մէջ. ուխտագնացութեան յառնէլ սիրագեղ եռանդներով խառնէ արեւոյսէրէ բաղկացեալ հոծ բազմութեան հոսանք մը կ'ըմբռնէր զիս ի Բեմերի կայարան. սիրալիր «ողջերբը» եւ «մեծ բարով» զիրար կ'զգուեն: Առաջնորդ Սրբազան Հայրը՝ բացակայ էր քեօրեկից այցելութեամբ. խոյ օգոստոսի թեան արքիւ Էզկիւրցիներուն համալիրէի հիւրը, Աշոտ Սրբգն. Հայրը փափագելով այցելել Եփեսոսիէ Բեմերի կայարան հասնելով կայարանապետ Մեծ. Թագուր եգ. Թօփաշեանի տուն լցիկ մը հանգիստ առնելու համար հետք կ'սպասէր դրեմին: Ժամը եւրոպական Գիւն կայարանին վրայ խոյսացող գունագեղ բազմութիւն մը, յորձանառ հոսանքներու պէս, կ'ըմբռնէր Փունդաշէն հասնող դրեմներուն մէջ. քառասուն վախճաններէ կազմուած վիթխարի կառախումբը յետ լեզուն մարդկային ընկերներով կ'առնէ ու կ'ստուար: Բազմոս եռանդուն սիրահարներ օղբ կը ընդացնէն իրենց այլանդամ շրիւններով. կառախումբը մէկ ժամ գնացէն ետ կանգ կաննէ Թօրպաշուի կայարան, ուրիշ արեւոյս ժողովելով Օսմանիէ եւ շրջակայներէն բախող ուխտաւորաց հոծ բազմութիւն մ'ալ՝ կ'սկսի դարձեալ իր արարչաւ ընթացքը եւ երեք ժամուան մէջ անազիւ ողբաւիս մը կ'սրելով կանգ կ'առնէ Այստուշուի (Եփեսոս) կայարանը. իր ծոցին գունդագունդ բազմութիւն մը բախելով զեմին վրայ:

Այստուշուի կայարանէն կ'կազմեն մեր բախորը հոգնաւորութեամբ Ս. Զօր. եւ երգեցիկ խմբակի մը ընկերացութեամբ՝ «Առաւօտ Լուսոյ» արտադրող եղբայրներով կ'սկսենք ծածանիլ զիս ի դիմացը բարձունքի մը վրայ յաւիտեական շոյներով ու բոյրերով ողորդուած Սրբալիայը. ոչ աչիսն կ'իջեմք՝ որքան հոգեկան հրճումներով կ'ապրենք, մինչ մեր շուրջը զանազան սարագներով ու խառնուած ջոկատներ խումբ խումբ ու սարսղնաձ ձագախառքն երանովին կ'երթան իրենց սարեկան ողորդը ճորիւնը Լուսափայլ Ս. Յովնանու Գերեզմանին: Եւ ինչ խաղաղ տեսարաններ կ'ցոյցան չորս կողմը. անուն կապուտակէն հսկող յունակի շողեր, կանաչ արեւ, խրխումն հողեր, քարձ օդ եւ մայիսի հորախառ անուշ հոտը արբշիւ զիջերուն հաճոյքներուն հետ կեանքը կ'ընդունէ: Մայր ընկերական աշխատանքի ու զեղեցիկ տեսարաններով հրապուրուած կ'յառա-

¹ Թ. Դրախի մը գրածին հաշիւով՝ անպատե՛ն չի ըսել որ մեր Սրբազան Առաջնորդն երկու անգամ այցելած է այս հիշատակը զին:

հրճուակներով կ'ըստնանք զիսկ աղօթարանն ու կ'սկսենք սարկ-
րիկն ձորերէն քոչիսող քոչիկն արշալոյսի հողեղուման ձոր-
ւողիւններուն հետ « Զարթի՛ք » երգելու:

Մեկ ժամ վերջ Մայր բնութեան այսպէս հրաշալի ու ահա-
ւոր տեսարաններու վրէժ վեհուկներով արեւածագի անդրակիկ
շողերու հետ վրաններու սահիկ զիսկ ի դուրս պորթկացոյ
բազմոթիկէն առաջ կ'ստիկնէ յա՛յրս եւ ի փայտաւ շերտիկ
այցեղէնու համար պատմական տեղակիւնը: Երկնային շողե-
րով ցօղերով շուացում ծաղիկներու մեջէն կանցնիկն: Ուս-
տաւորաց բազմութիւն մը անէն կողմերէն կը շրջապատէ զեղ
եւ մեկն երեք ու կիս ժամ անընդհատ հետաքրքիր ու բախտոյն
շրջան մ'անկելով կ'մխրճիկն հոյսաց մեք. տեղակաց խորը,
կոյս կոյս փարեր, փակողաւներ, զանազան շէկներու փայտ-
սահիկեր կ'փռուի մեր աջի առջեւ. հոս անկի տախտի մը
արձան եւ հսկայ սիւններ, անկեմն ալ պա՛ղ մարմար վիթխարի
տեղակաց մեք տալարում. հոն խորանաձէր շէկներ, որոց
յատակ մարմարներով ծածկում. այն կողմ չորս եղներու ար-
ձաններ կիսախորձան պատի մը վրայ անդաձ, եւ վիթխարի
տեղակ մը « անփիքասուն » իրեն սփանչելի փայտաւի-
կերով ու հոյակապ սիւներով կ'ստիկնէ որ առ պակ մը ապ-
շուքաւք դիտել չորս կողմի այնքան բոլորակաձէր շէկներ՝ ու
որոց համար կըսենք քե միկնէն երկն հազար հողի հանդիսատես
կ'պարունակէ եղեր: Մտերակաց հազարաւոր կոյսեր կ'բախո-
նէ մեր չորս կողմ անկեմն ալ այցեղէնու արձանի հենարան-
ներ որոց նկարագրութեան համար օրեր ու քերթեր պէ՛տ են:

Արեւին վառող ճառագայթները կ'ստիկնէ մեզ վերադառ-
նալ. վերելք մը կ'սկսիկն եւ մեկ ժամէն վերջ մասունքի դրան
առջեւ կ'գնենք զեղ պատարագը սկսած եր: Սրբազան հարը
փակ մը խօսքով բացատրելէ վերջ ջրուայ հանդիպը օրհնեց
բարեպաշտ ժողովուրդը որոնք այնքան շերտեղանդութեամբ
փորքացեր էին իրենց սիրագեղ յարգանքները մասնացանելու Ս.
Օհան Առեւտրանչիկն պաշտելի անուամբ նոյնրագործեալ վայ-
րերուն: Ժամ մը ետք պատարագը կ'աւարտէ երաժշտայե՛տ Լե-
ւոն եփ. Զիլլիկիրեանի քունդ ու մեղմօրօր մեղեդիներով եւ
մեկն հրաժեշտ անկելով Ս վայրերէն կ'մեկնիկն զիսկ ի կա-
յարան պահելով միշտ անմոռաց խորհրդաւոր շիշատակն ա-
ւերակներուն որոց մեք արձուիք. բազմ քոչներ շինած կ'անա-
րիկն յետին խորշ մը քողով զարնան ծիծեռնակիկն:

Իւլի, 12 Մայիս, 1900

ԳԱՐԵԳԻՆ

ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑ

ԲԵՅՄԱՆ ՏԱՐԵԳԵՐՁԻ ՀԱՆԳԷՍ

Օ Ա Մ մը կամ երկուք չէ՛, այլ առաւօտէն մինչեւ երկուշն
անագին բազմութիւն մը այցեղէն Ռքքանցը, Բառնոյ սարկ-
շրջան բաւերուն հետքը կարծես թողնած անն ոչ: Գործա-

դէր ժողովը հրաւեր ուղղած էր ընկերութեանց վարիչ ժողովներուն ու պաշտօնական քանի մը անհատներու միացն։ Ուժը մէծալիքնոց փոքր վիճակահանութեան համար դեմում ըրած էր քաղաքիս հայ ընտանիքներէն շատերուն, եւ անախկալ կերպով, կարճ միջոցի մէջ չորսհազիւի չափ ձեռագործեր ու գեղարուեստական նիւթեր ունեցաւ իր տրամադրութեան տակ, որոնցմով պնտուած էր Որբանոցի պարտիզին սպակեայ մեծ ծաղկանոցը։ Այցելուներ ժպտուն դէմքով սկսան իրենց բաղդը փորձել. պարսպ թիւերու յուսախաբուծիւնը երկար չէր տեսեր, հինգ տասը թիւ քաշելէ յետոյ անշուշտ հովանար մը, նկարուն քաշծիկ մը կամ հնդկական մետաքսեայ հիւսուածք մը պիտի գային ահիջել քաղղին հետ քէն ընող այլ երջանիկ սրտերը։

Ժամը երեքին Ամեն. Ս. Առաջնորդ Հօր ներկայութիւնը նշան տուաւ հանդէսին սկսելուն, որբերը իր անունն ձօնուած քարի գալուստի երգը երգեցին։

Շատ պարզ անցաւ հանդէսը եթէ այդ անունով կոչել կարելի է մէկ քանի արտասանութիւններու ու գրութեաներու եւ երգերու համատ փունջը։ Աւելի ճիշտը ընտանեկան խօսակցութեան մը կերպաշանջը ունէր. Իգիւրցին եկած էր իր պատապաշտ զաւակներուն հետ քանի մը ժամ առնն անցնելու համար։

Գործադիր ժողովի կողմէն տարեկան համարատուութիւնը ըրաւ առննադպիրը, Ռ. Որբերեան, ընդարձակ տեղեկութիւններ հաշորդելով եռամեայ շրջանին մէջ Որբանոցի նիւթական ու քաշոյական վիճակին վրայ։ « Երեք տարիէ 'ի վեր հազար երկու հաշիւը յերայէ աւելի գումար մը ծախսուած է, ըսաւ, եւ այդ գումարն անունն անգամ կրնար դող ազդել 12 առաջին հիւնադիրներուն. — համատ կացութեան տէր ամեն ըրն ալ, որ ձմեռնալէրջի իրիկուն մը հաւաքուեցան իրենցմէ մէկին տունը տղացոց որբանոցի մը հատատման միջոցներուն վրայ խորհելու » Թուեց այդ դրամն գլխաւոր նուիրատուները, որ որդեգիրներ կը պահեն, եւ ամենէն աւելի քարծր քարեգործութեանց եւ ագիւր զգալուններու մայր մեծ Իգիւրը իր պարսանդէմներով, հանդէսներով, մայրական գուրգուրանքով եկան սատարել այդ նուիրական հաստատութեան։ Յիշեց ազգբոլոր թերթերը, որոնք քարոյապէս այնքան աջակից գտնուեցան Որբանոցին քարտուեութեանը, Գործադիր ժողովի կողմէն անհուն շնորհակալիչ յայտնեց որբերուն մեծ հօր Ամենապատիւ Տ. Մարգիսեղեկ Ալբազմի, համեստափայլ խնամակալունի

Տիկնանց: Ս. Սուաշորդ Հայրը, յայտնապէս յուզուած, ելաւ իրեն յատուկ հոգեշունչ շէշտով՝ սքանչելի խօսքերով քաշաւորել լինկերութիւնը եւ օրհնելու բոլոր աշակիցնէրը ու նուի աւտունները:

Հմայիչ տպաւորութեան մը ներքեւ ցրուեցան հանդիսականները:

25 Մայիս

Լ Բ Ե Ք Ե Պ

Լ ՈՒՐ ԵՐՈՒ Այս չոր ու ցամաք հունձի ատեն՝ *Lrmfau.* շը տալըուկ կ'զգայ երբ այն տեսակ լուրերու ալ կը հանդիպի որ ինչնին անհամ ու աննշան են եւ որ միայն ենթականերուն ինչնասիրութիւնը կրնան գգուել, քանի որ անոնց մասնաւոր անմասկան շարժումներուն *fronchik* են եւ օրագիրներու սինակներ անամէջ պարբերութիւններով տողորելու յարմար: Եւ իրաւի, ի՞նչ կ'սորլի ու ի՞նչ կ'հասկնայ ընծերցողն երբ տոյակիսի տողերու առջեւ գտնուի. — Վսեմ. Պ. Էֆէնտին այսօր ժողովէն բացակայ էր. Գեր. Ս. տեսակցութիւն ունեցաւ Թ. ին հետ: Բ. . . Ժողովականը Բ. . . ին ապարանն այցելեց. . . . Ե. . . Էֆէնտին քմին ծայրը ցաւելուն Պատրիարքարան շիշաւ. . . . Երկար խորհրդակցութիւններ ունեցան Տնտեսական եւ Ուսումնական խորհրդականներն:» Իսկ որոշումներու կարգին գալով՝ ոչ սկիզբ եւ ոչ վերջ ունին: Ամեն առթիւ, ամեն տեսակցութեան, ամեն ժամադրութեան մէջ պաշտօնաւորներ որոշումներ կ'ընեն յօգուտ Հայ Հասարակութեան, բայց այս որոշումներն ի՞նչ են եւ ի՞նչպէս կ'գործադրուին ոչ հարցնող կայ եւ ոչ գիտցող: Միայն ժամանակ առ ժամանակ հիւժեղ, խնդառիծ լուրեր կ'տեսնուին օրագիրներու մէջ, եւ աւտուն ալ ստէպ արտասահմանէն հասած: Օրինակի համար, Պատկերագարը Աւտուածաշունչի մօտալուտ տպագրութեան լուրն յիշմիածին, Վիս. Հայրապետին շրջաբերական կոնդալն, որով յորդոր կ'կարդայ հայութեան որ այդ հոյակապ գործին յաշորութեան նիւծապէս ձեռնտու գտնուին, եւ այս հրաւերին վրայ՝ ամենէ առաջ Երզնկայի Խառն Ժողովին բաժանորդագրութիւն մը բանալու որոշումն, որ ինչնին գովելի եւ հետեւելի օրինակ մ'է միւս ուրիշ վիճակներու կողմէ: Եւ այս առթիւ եւս Երզնկացին ցոյց կուայ որ տոհմային խնդիրներու մէջ միշտ արծուն է եւ յաւաստիւնասէր: Գարծնալ ուրախալի

է իմանալ խիստ կարեւոր ու պատմական նշանակութեան արժանի ձեռնարկի մը կատարման համար կամողիկոսական հրամանն, որով Ռուսաստանի մէջ գտնուած բոլոր Հայ վանօրէից նկարագրական հշտարակութիւնը պատկերազարդ պիտի սկսի Ս. Էջմիածնի տպարանին մէջ: Ներքին՝ է արդեօք յուսաւ որ մեր Ազգ. Պատրիարքարանն ալ, եթէ ոչ թուրքիոյ վանօրէից բարեկարգութեան հազր, գէթ՝ Ս. Հայրապետին օրինակին հետեւելով, անոնց նկարագրական, միաբանական, կարեւորական կայութիւնն յատուկ վիճակաւ բարեկարգութեամբ ի լոյս պիտի ընծայէ, եւ Դեր. Տրդատ Սրբազանն սկսած մասնակի գործը պաշտօնապէս լրացնէ: Ռեալիստիկ լուրերու կարգէն համարքնի է նաեւ ռուսաբնակ Տիկին Նադիրեանի 1250 ռուբլի նուիրատուութիւնը՝ Ս. Հայրապետին 80 րոյ. Տնդեան տաշեղարքին աւելիւ, որպէս զի որքանոցի մը յատկացուի: Եւ Ս. Հայրապետն ալ այդ գումարը յատկացուցեր է վանայ Ս. Գրիգորի վանուց արշիանց որքանոցին, եւ մանաւանդ՝ գերադրապէս խնդաւթ՝ Շահսխեցի Պ. Լեւոն ԲՈՒԴԱԴԻՆԻ հոյակապ կրտսէրն է, իր հագուաւոր քարերարութեամբ յանկարծ անսահունութեան պակէն եւ բոլոր ազգէն երախտագիտութեան անհրաժեշտացող այս Բագուի բնակիչ նաւաստներն, որ Ազգի 12 ին կ'ընթանին իր ունեցած ամեն նաւնայն գոյն անգլիական ընկերութեան մի արդէն ծախած լինելով: Եւ այս համաստ ալ մարդուէր անմն՝ որ հշմարտ հայու հոգւոյ ներշնչումով եւ զրջի մի հարուածով հանրային հոշակ կ'առնայ եւ Մուրատ-Ռաֆայէլ ու Սանատարեանէ աւելի բարձր դիրք մը կ'ստանայ, արդէն իր կենդանութեան ժամանակ՝ 100, 000 ռուբլի քարեգործական հաստատութիւն մի հիմնելու համար նուիրելէն ետեւ, 560,000 ռուբլի եւս զանազան բարեփութական ձեռնարկներու կ'կտակէ, ձեռնարկներ՝ որ ցոյց կ'տան ոչ միայն մարդուն գերազանցութիւնն ու շրջանայեաց պոպիւրութիւնն այլ եւ իմաստասիրական վեհ հոգին: Իսկ իր հարստութեան մնացած մասն, 440,000 ռուբլի լեհոգի Բուդաղեան իր ազգականներուն կ'կտակէ:

Տխուր լուրերու կարգին մէջ կ'գտնուի Իգմիրի ժամատիր դքսն, որ, եթէ գրջի ծայրով եւ բժշկական շնչով բորբոքելու բնութիւնն ունենար, այսօր անսահման համեմատութիւններ առած պիտի լինէր, քարեքարքար իր նախկին, այս է անշուն ու անորոշ վիճակին մէջ կ'գտնուի, ինչպէս կ'գտնուէր ծագած օրէն (Մայիս 12 ին), եւ Այսրնի կուսակալ Բարձր: Քեանիլ փաշայի իմաստուն անօրէնութեամբ, ըստ կայսերական հրամանի, եղած զգուշական միջոցներու շնորհիւ այսօր պիտի հիւանդութեան գրգռած երկիւղն դադարած եւ արսան ալ անհետանալու վրայ է:

Ա Ջ Գ

Կ'սնդրուի մեր Տեղական, Մայրաքաղաքի, Գա-
լուսական եւ Արհամատեմական Մեծ. Բաժանորդներէն
որ հաճին խեղճ ակնյայտ մնացած լաժնեգրիներն
դրկել Խմբագրութեան:

ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

Այլ տպուին Գրքեր, Տեղեկագրեր, Հաշուեցուցակներ, Տեո-
րակներ, Նամակագրութիւններ, Տոմարի, Հարսնետուն, Մահազդ,
Այցաքարդ, Ժապաւէն եւ ամեն տեսակ տպագրական գործեր,
Տաճկերէն, Հայերէն, Ֆրանսերէն, խիստ չափաւոր գիններով:

Տպարանը բաց է ամառն ամեն օր առաւօտ ժամը 7-6 1/2
երեկոյին՝ բացի Կիրակի օրերէ:

ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆՆ ՍՏԱՑԱԾ Է

ԱՌԱԿԻ ԼԱՅՈՆԹԵՆԻ. — Թարգ. աշխարհարար յանգա-
յաւոր Մեսրոպ Կապարեան, հրատարակ. Հայոց Հրա-
տարակցական Ընկերութեան Թիֆլիզ, Տպագր. 1900
Գին 20 դրուշ:

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԵՏԱՆԿՈՒԹԻՒՆ. — Աեան Դո-
լեպո, Թարգ. Պ. Պ. Տպագր Թիֆլիզ 1900 Գին 15 դր.

ԿԵԱՆՔԻ ՅԵՍՈՐԱՆՆԵՐ. — Քաթիմ, Տպագր. Թիֆլիզ
Գին 10 դրուշ:

Ս. ՊԵՏԱՐԱԳԻ ՕՐԵՐՆ, ՏԵՍԱԿԻ ԵՒ ԺԱՄԵՐ ՀԱՅ ԵԿԵ-
ՂԵՅԻՈՅ ՄԵԶ. — Հ. Վարդան Հաւուսի, Վենետիկ 1899
Գին 4 դրուշ:

ՈՐՈՇ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԾՐԱԳՐԻ ԱՆՀՐԱԺԵՏՈՒ-
ԹԻՒՆԸ. — Հայ թեմական հոգեւոր դպրոցների համար, Գրեց
Բժիշկ Միմոն Շառ-Նապարեանց, Մոսկու 1900 Գին 16 դր.

ԲԱՌԱՅՈՒՅԱԿ ԱՅՏԱՆՈՒԱՆՑ ԵՒ ԴԵՂՕՐԷԻՑ ՅԱՏԿՈՒ-
ԹԵԱՆՑ Ֆրանսերէնէ ի Հայ, պատրաստեց Ծոբ. Ն. Տաղա.
նապեան Գին 5 դրուշ:

ԹԵ ԻՆՉ Է ԽՄԵՐԻՆ Է յորոք են իր դարձանները, ժողո-
վրդին համար գրուած, Թարգ. Գերման. Մ. Կ. Նազիկեան
Գին 5 դրուշ:

ՄԱՐԻԱՄ ԿԱՄ ԾԱՂԻԿ ԿՈՂՈՎԸ ՀԵՂ. Քրիստափոր Դ. Կա-
թարգ. Պր. Ֆլյեմմար Պ. Պաշտօնաբեան ապ. 1899 Գին 6 դր.

ԴԵՐԱՎԱՍՏՈՒՆ

ԳԵՈՐԳ Մ. ԲԵՇԻՇԵԱՆ

Ապալեւաճառանց Երեսփոխան Գեորգ Մ. Բեշիշեան 1

Ղաճառատունն հաստատուած օրէն ի վեր սուղ ժամանակի մէջ ունեցած բազմաթիւ յաճախորդները, ապացոյց մի է թէ՛. մենք մեր յայտարարութեան հաւատարիմ գտնուած ենք, հարկ չիկայ դաժնութիւններ չուրել. յայտմ, մեր գործերի վիճակն արդէն՝ թէ՛ գներու աճանութեան հետ նաև ունինք մեծ առաւելութիւն մը ուրիշ նմանօրինակ հաստատութիւնն ընդէ՛ մեր, կարի և ապրանքի մասին ներակայեցէք թէ՛ որչափ դժուարին է ամեն մէկ անհատի ճաշակը գոհացնել և ձեր յարմարութիւն տալ, նա՛ մանաւանդ երբ այդ անձը առաջին անգամ է որ հագուստ չինել կուտայ մեզ. Ուստի ինչպէ՛ս մինչև այսօր, նոյնպէ՛ս ալ այսուհետև պիտի աշխատիք ամեն ջանք և ջոհողութիւն չի խնայել նոյն իսկ ամենէ՛ բժախնդիր-դերը անգամ՝ գոհացնելու:

Աւելորդ չենք համարիր. նաև իմացնել թէ՛ զաճառատան մէջ կը գտնուի քաղմիրներու, ֆասօններու և այլ տեսակի առեւեկներու ճոխ հաւարածոյ մի, և թէ՛ պատրաստ կար-ուած հագուստներ ալ ունինք:

Ամսն, մեաւոր եւ տոկոսն, դիմեցէք եւ տեսէք. 24-18

ՄԵԾ Ն ՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Հայոց ԴՃ ԴՆՆ

Դ. ԵՒ Լ. ԹԵՐԻՏՃԵԱՆ

Պատիւ ունինք ծանուցանել Սրբա Հասարակութեան և մասնաւորա-ր ան Պատ. Յաճախորդներուն թէ՛ վերջերս մեր զաճառատունը խիստ քիչացուցած ենք զանազան ուսանանքով:

Մեզ գիմարը ամէն ինչ պիտի գտնէ շատ աման դի՛մ երով:

Ունինք նաև Ալիփարի և ուրիշներու ընտիր օճառներ, նոյն գործա-տունները ծախուած գիններու վրայ Ս.Ո.Ա.ՆՏ ամենափոքր ռուբլաբու-րիւն մ'ընելու:

Գիւրութեան համար մեր Յաճախորդներուն հաշուետեղներ կը յանձնենք և մեր սոփօրութեան համեմատ հաշիւները ամիսը անգամ մը կը փակենք:

ԱՆՀԱՄԵՄԱՏ ԱԺՆՈՒԹԻՒՆ

24-15

ԸՆՏԻՐ

ՍԻԿԱՌԻ ԹՈՒՂԹ

Ներսէսեան Որրանոցի վարչական Ժողովոյ հետ կըն-
քուած պայմանագրութեան մը համաձայն, յիշեալ հաստա-
տութեան շահարամին մը յատկացնելու պայմանաւ ՏՕՔԹՕՐ
անունով սիկարի թուղթ մը հանած էի ի նրապարակ: Աւրա-
եմ ծանուցանել Պատ. Հասարակութեան թէ մէկ տարւան
մէջ յիշեալ թուղթէն 1400 տուփ սպառելով, ընթացիկ դրամ
1750 զուրույի շահարամին վճարուած է Որրանոցին: Յուսով
եմ որ Պատ. ծխօղբ կարեւորութիւն տալով մեր սոյն ձեռնար-
կութեան, յիսի բարեհաճին զործածել ՏՕՔԹՕՐ սիկարի
թուղթն, (որ գերազանցողիկեան մասին կրնայ մրցիլ ամեն
տեսակ սիկարի թղթերու հետ), աղագային մէջ աւելի կարե-
ւոր շահարամիներ յատկացնելու համար յիշեալ Որրանոցին:

ՏՕՔԹՕՐ սիկարի թուղթն կ'գտնուի բոլոր ծխողահառնե-
րուն մօտ:

Կեդրոնատեղի Եւ Տէֆ Խան:

Իշխ:

ՅՈՎՍԷՓ . Խ. ԼԼԱԿԷՕԶԵԱՆ

12—5

ՎԱՀԱՆ ԶՄԻՒՌՆԱԿԵՍԵԱՆ

ԺԱՄԱԳՈՐԾ

Պատիւ ունիմ ծանուցանել Սրգոյ Հասարակութեան թէ ի
Չուհա Պէտէսթէն թիւ 14 իմ նոր բացած վաճառատան մէջ
կը ծախուին մեծ և փոքր քանակութեամբ ամեն տեսակ ժա-
մացոյցներ, ոսկիէ, արծաթէ, նիքէլ, սև oxide, զարնող ամառա-
ցոյց և քրօնօճէթըը զրպանի ժամացոյցներ:

Զարթուցիչ, պատի և զպրոցի մեծ ժամացոյցներ (pendules :
Զանազան տեսակ գոհարեղէնք, ինչպէս ապարանջան, քար-
ֆիցա ևն:

Ժամագործներու և ոսկերչաց վերաբերեալ ամեն տեսակ
քանադան զործիներ:

Հոն կը յարգարուին ամեն տեսակ ժամացոյցներ իրապէս
երաշխաւորեալ:

Ժամացոյցներու վաճառումն և յարդարումն արտակարգ
շեղջեալ գիներով կ'ըլլան:

24—14

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄԾ Է

ԱՌԱՋԻՆ

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Յ րդ. Տպագրութիւն

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

1900

Գին 3 Ղրուշ

ԵՐԲՐԳ

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

Պատկերազարդ

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

Յ րդ. Տպագրութիւն

Գին 5 Ղրուշ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀԻՆ ԱԶԳԱՅ

ԿԱՐԵՂՈՆԱՅԻՈՅ, ՅՈՒՆԱՅ ԵՒ ՀՈՄԱՅՆՅԻՈՅ

Յ րդ. Տպագրութիւն

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

1900

Գին 7 1/2

ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

ԹԻՒ 3 ԳՐԱՅՈՒՅԱԿՆ

Փախախդաց ձրի կ'ըրկուի եւրք որոշակի իմա-
ցնեն իրենց հասցեն.

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՍՈՒԼ

30-րդ Երջան

1871-1890

ՔԱՅԱՆՈՒԹԵԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. Ա. Մամոյ քաժանորդ գրուի Գործարդները կրնան ուղղակի խմբագրութեան գիմել կամ վեցամսեայ լճարումն ուղղակի խմբագրութեան ստանալ իրենց խմբագրութեան

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ամասիա	—	ՄԵԾ. ԹՈՐՈՍ	ԷՃ. ՕՋԱՆԵԱՆ
Այնթապ	—	»	ՅԱՐՈՒԹ.
Ատանա	—	»	ՅԱԿՈՔ
Գաղիքի	—	»	ԿԱՐԱՊԵՏ
Իրզնկա	—	»	ՊԱՐՈՅՐ
Էփրսի	—	»	ՄՈՎՍԵՍ
Խարբերդ	—	»	ՌՈՒԲԵՆ
Կ. Պոլիս *	—		
Կիրասոն	—	»	ԳԱԼՈՒՍ
Հալեպ	—	»	ՅՈՎԷ
Մալաթիա	—	»	ԳՐԻԳՈՐ
Ուսքըր	—	»	ՅԱԿՈՔ
Մարզուան	—	»	ԱԻԵՏԻՍ
Պարաիկալ	—	»	ՍՏԵՓԱՆ
Ռուսնի	}	Կեդրոնատեղի ուր պետք է գիմել	
ԷԼ		»	ՊՈՂՈՍ ԷՃ. ՊԱԼԵՆՏ ՌՈՍՏՈՒՄ
Պալկարի	—	MR. B. BALENTZ ROUSTCHOUK	
Ռուսթո	—	»	ՆՇԱՆ ԷՃ. ԺԱՄԱՅՈՒՄԵԱՆ
Սամսոն	—	»	ԵԴՈՒՍԻԳ
Սեբասթիա	—	»	ԱՄՍԵՆԱԿ
Ֆիլիպի	—	»	ԲԻԴՋԱՆԴ

Բ. խմբագրութեան միջոցաւ քաժանորդագրուողք պարտաւոր են իրենց տարեկան կամ վեցամսեայ լճարումն ուղղակի խմբագրութեան գրիմել

* Կ. Պոլիս Գործակալութիւնն առայժմ ջնջուած լինելով մեր Մեծ. Բաժանորդաց Ձեռնարկն ուղղակի պիտի դրկուին իրենց հասցէին։ Հետեւապէս քաժանորդ գրուի փափարողք կըշան դիմել ուղղակի խմբագրութեան որոշակի եշանակելով նաեւ իրենց հասցէն։

Hon. Rédaction
 de la Revue Arménienne HANTESS
 au couvent des R. R. P. P. Méchitaristes
 VII Méchitaristingsass 4
 VIENNE